

Dr. sc. Laura Valković\*  
Zoran Burić\*\*

## PRIMJENA IZABRANIH ELEMENATA PRAVA NA FORMALNU OBRANU IZ PRAKSE EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U HRVATSKOM KAZNENOM POSTUPKU

*...although not absolute, the right of everyone charged with a criminal offence to be effectively defended by a lawyer, assigned officially if need be, is one of the fundamental features of a fair trial.*

*ECtHR, Poitrimol v. France, App. no. 14032/88,  
23 November 1993, § 34*

*U razdoblju od nešto više od dvije godine (od travnja 2009. do lipnja 2011.) Republika Hrvatska u četiri je presude Europskog suda za ljudska prava osuđena za povredu prava na branitelja u kaznenom postupku zajamčenog člankom 6. stavkom 3. točkom c) Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Velik broj osuda za povredu istog konvencijskog prava u tako kratkom razdoblju nužno zahtijeva odgovor na pitanje zašto je do tih povreda došlo, koji su njihovi uzroci i kako se na njih može djelovati kako bi se izbjegle daljnje povrede Konvencije. U traženju odgovora na to pitanje autori analiziraju recentnu praksu Europskog suda za ljudska prava koja se odnosi na pravo na branitelja, a posebno se analiziraju presude u kojima je utvrđena povreda prava na branitelja od strane Republike Hrvatske. Analiziraju se različiti segmenti prava na branitelja: pravo na branitelja prilikom prvog ispitivanja u policijskoj postaji, pravo na branitelja na raspravi i pravo na branitelja na teret proračunskih sredstava. U svakom se od tih segmenata pravo na branitelja, onako kako je zajamčeno Konvencijom i praksom Europskog suda, uspoređuje s normativnim uređenjem i praktičnim ostvarivanjem prava na branitelja u hrvatskom kaznenom*

---

\* Dr. sc. Laura Valković, odvjetnica iz Zagreba

\*\* Zoran Burić, asistent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

*postupku, detektiraju se nedostaci našeg kaznenopravnog sustava i iznose prijedlozi njegove izmjene kako bi se izbjegle daljnje povrede prava na branitelja zajamčenog Konvencijom.*

## 1. UVOD

Branitelj u kaznenom postupku nije stranka, već je “procesni pomoćnik (ne zastupnik!) okrivljenika koji svojim pravnim znanjem i procesnom vještinom pomaže okrivljeniku u pronalaženju i utvrđivanju činjenica u njegovu korist, primjeni propisa koji su za okrivljenika najpovoljniji te korištenju procesnih prava.”<sup>1</sup>

U kaznenoprocesnoj teoriji postoje četiri skupine razloga kojima se opravdava okrivljenikovo pravo na branitelja u kaznenom postupku. Prvi je *tehnički aspekt* koji je sastoji u stručnoj pomoći branitelja, kao osobe koja je pravno educirana, da pomaže okrivljeniku u pronalaženju i primjeni za njega najpovoljnijih pravnih odredaba. Drugi je *psihološki aspekt* prema kojem se branitelj, pa i u situacijama kada je okrivljenik u pravu stručna osoba, pojavljuje kao osoba osobno nezainteresirana za ishod slučaja koja, za razliku od okrivljenika, može racionalno sagledati situaciju i donijeti za njega najpovoljniju odluku. Treći je *humanitarni aspekt* prema kojem se na branitelja gleda kao na osobu koja okrivljeniku služi kao pomoć i potpora u iznimno stresnoj situaciji konfrontacije s državnim represivnim sustavom. Posljednji je *strukturalni aspekt* prema kojem pomoć branitelja osigurava učinkovito sudjelovanje okrivljenika u kaznenom postupku.<sup>2</sup>

Pravo na branitelja temeljno je ljudsko pravo okrivljenika priznato najvažnijim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima. Na globalnoj razini, svakako su najvažnije odredbe Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koje okrivljeniku jamče pravo na branitelja.<sup>3</sup> Za regionalni, europski kontekst, najvažnije su odredbe Europske konvencije za zaštitu

---

<sup>1</sup> Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Narodne novine, Zagreb, 2010., str. 222. Tomašević branitelja definira kao procesnog pomoćnika okrivljenika koji mu, temeljem punomoći ili sudske odluke, svojim pravnim znanjem i procesnom vještinom pomaže u obrani, Goran Tomašević, *Kazneno procesno pravo, Opći dio: Temeljni pojmovi*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2011., str. 139.

<sup>2</sup> Stefan Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford University Press, 2006., str. 244-247.

<sup>3</sup> Pravo na branitelja zajamčeno je člankom 14. stavkom 3. točkom d). Republika Hrvatska stranka je Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima od 8. listopada 1991. na temelju notifikacije o sukcesiji (NN MU 12/93). Podrobnije o toj odredbi i njezinu nastanku v. Davor Krapac, *Pravo na branitelja u kaznenom postupku kao standard nekih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima i slobodama*, Odvjetnik, br. 5-6/2010., str. 21-23.

ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Europska konvencija, Konvencija).<sup>4</sup> U Europskoj konvenciji pravo na branitelja zajamčeno je člankom 6. stavkom 3. točkom c) kao jedno od posebnih jamstava okrivljenikove obrane odnosno minimalnih prava obrane<sup>5</sup> iz članka 6. stavka 3. Pravo na branitelja smješteno je, dakle, u okviru prava na pravični postupak iz članka 6. Konvencije kao jedna od njegovih posebnih sastavnica vezanih za kazneni postupak.<sup>6</sup> Načelo pravičnog postupka u kaznenim predmetima traži da okrivljeniku u kaznenom postupku pomaže u pravu stručna osoba, kako bi se uklonila početna nejednakost okrivljenika u odnosu prema državnom odvjetniku iza kojeg stoji represivni aparat državne vlasti.<sup>7</sup>

Pravo na branitelja u hrvatskom pravnom poretku priznato je ne samo navedenim međunarodnim ugovorima, koji su dio unutarnjeg pravog poretka i po pravnoj su snazi iznad zakona<sup>8</sup>, već i pravnim izvorom najvišeg ranga: Ustavom Republike Hrvatske. Naime, Ustav u članku 29. stavku 2. alineji 3. svakom osumnjičenom, okrivljenom i optuženom za kažnjivo djelo jamči pravo na branitelja i na nesmetano uspostavljanje veze s braniteljem te određuje da s tim pravom mora biti upoznat. U alineji 4. svakom se osumnjičeniku, okrivljeniku i optuženiku jamči pravo da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava da plati branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja pod uvjetima propisanim zakonom.<sup>9</sup> Ustavne odredbe o pravu na branitelja za potrebe kaznenog postupka razrađuju se u Zakonu o kaznenom postupku.

Odredba članka 6. stavka 3. Konvencije, pa tako i pravo na branitelja, primjenjuje se, riječima teksta Konvencije, na svakoga optuženog za kazneno djelo. Međutim, iz toga je pogrešno zaključiti da se minimalna prava obrane iz Konvencije u hrvatskom kaznenopravnom sustavu primjenjuju samo na okrivljenika (prema članku 202. stavku 2. točki 2. ZKP/08 okrivljenik je osoba protiv koje je podignuta optužnica koja još nije potvrđena, osoba protiv koje je podnesena privatna tužba te osoba protiv koje je presudom izdan kazneni nalog) ili na optuženika (prema članku 202. stavku 2. točki 3. ZKP/08, optuženik je osoba protiv koje je optužnica potvrđena ili je povodom privatne tužbe

---

<sup>4</sup> Republika Hrvatska stranka je Europske konvencije (i dopunskih protokola) od donošenja Zakona o ratifikaciji 22. X. 1997. (NN MU 18/97). Detaljnije v. Krapac, *op. cit.* bilj. 1, str. 61.

<sup>5</sup> Krapac, *op. cit.* bilj. 1, str. 160.

<sup>6</sup> Pajčić navodi da je riječ o jednom od najvažnijih minimalnih prava obrane, Matko Pajčić, *Pravo okrivljenika na branitelja i na besplatnu pravnu pomoć*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 1/2010., str. 54.

<sup>7</sup> Krapac, *op. cit.* bilj. 3, str. 24.

<sup>8</sup> Sukladno članku 134. Ustava Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10).

<sup>9</sup> Za tumačenje te ustavne odredbe i njezin odnos prema članku 6. stavku 3. točki c) Konvencije v. Pajčić, *op. cit.* bilj. 6, str. 53-56.

određena rasprava). Pojam “osobe optužene za kazneno djelo” Europski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: Europski sud, Sud) tumači autonomno, neovisno o značenju tog pojma u pravnim sustavima pojedinih država stranaka Konvencije. Tako je, sukladno praksi Suda, optužena za kazneno djelo svaka ona osoba koju je nadležno tijelo službeno obavijestilo o sumnji da je počinila kazneno djelo ili protiv koje je poduzeta mjera ili radnja koja bitno utječe na njezinu situaciju.<sup>10</sup> Stoga se pojam osobe optužene za kazneno djelo proširuje (u određenim situacijama) i na osumnjičenika u prethodnom postupku.<sup>11</sup>

Odredba članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije satkana je iz triju elemenata. Ona uključuje: 1. pravo okrivljenika da se brani sam, 2. pravo okrivljenika da se brani uz pomoć branitelja po vlastitom izboru i 3. pravo na branitelja na teret države.<sup>12</sup> U hrvatskoj kaznenoprocenoj teoriji za pravo okrivljenika da se brani sam koristi se sintagma “materijalna obrana”, a za njegovo pravo da se brani uz pomoć branitelja sintagma “formalna obrana”. Kod formalne obrane dalje se razlikuju fakultativna formalna obrana, obvezna formalna obrana i formalna obrana siromašnih okrivljenika.<sup>13</sup>

U ovom radu bavimo se samo pravom okrivljenika na formalnu obranu, i to samo pojedinim elementima tog prava, onako kako proizlaze iz prakse Europskog suda, posebno u slučajevima u kojima je tužena strana bila Republika Hrvatska, a u kojima je Sud razmatrao postojanje povrede prava na branitelja iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije. Posebno se analizira pravo na branitelja po vlastitom izboru (fakultativna formalna obrana) i pravo na branitelja na teret države (formalna obrana siromašnih okrivljenika). Kroz analizu prakse Europskog suda i njezinu usporedbu s hrvatskim zakonodavstvom, prije svega odredbama ZKP/08, ali i mogućnostima kvalitetne primjene tih odredba u praksi, cilj nam je istražiti u kojoj mjeri hrvatski kaznenoproceni sustav i praksa njegove primjene odgovaraju zahtjevima Suda za učinkovitim ostvarivanjem prava na branitelja u kaznenom postupku.

## 2. PRAVO NA BRANITELJA PO VLASTITOM IZBORU

Pravom na branitelja po vlastitom izboru bavimo se odvojeno razmatrajući značenje i opseg tog prava u različitim fazama postupka. Prije svega analizira-

---

<sup>10</sup> *Deweere v. Belgium*, app. no. 6903/75, Judgment of 27 February 1980, § 46, v. i Davor Krapac, *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava*, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 330-331.

<sup>11</sup> *Krapac* u tom smislu razlikuje pojam okrivljenika u formalnom i materijalnom smislu, *op. cit.* bilj. 1, str. 210-211.

<sup>12</sup> Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 243-244.

<sup>13</sup> *Krapac*, *op. cit.* bilj. 1, str. 221, 224-225. *Tomašević* se za materijalnu obranu koristi pojmom “osobna obrana”, a za formalnu “stručna ili formalna obrana”, *op. cit.* bilj. 1, str. 139.

mo pravo na branitelja u prethodnom postupku, i to već od najranijih faza tog postupka – prvog policijskog ispitivanja. Nakon toga bavimo se pravom na branitelja na raspravi. Pritom, analizirajući praksu Europskog suda, prikazujemo i slučajeve u kojima je Republika Hrvatska bila tužena strana, a u kojima je Sud razmatrao ili je utvrdio povredu prava na branitelja iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije.

## **2.1. Pravo na branitelja već od prvog policijskog ispitivanja – *Salduz* doktrina**

U odnosu na pravo na branitelja, u posljednje vrijeme najznačajnija presuda Europskog suda za ljudska prava donesena je u studenom 2008., u slučaju *Salduz*.<sup>14</sup> Podnositelj zahtjeva u tom se slučaju, između ostalog, pritužio na povredu članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije zato što ga je nakon uhićenja policija ispitivala bez prisutnosti branitelja, a izjave koje je tom prilikom dao policiji koristile su se kao osnova za njegovu osudu. Vijeće je prvotno, primjenjujući tada važeće standarde judikature Europskog suda vezane uz pravo na branitelja, utvrdilo da nije došlo do povrede prava iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije.<sup>15</sup> Naime, prema tada važećim standardima, članak 6. “normalno je zahtijevao” da okrivljenik uživa pomoć branitelja već od početnih faza policijskog ispitivanja. Međutim, to pravo, koje nije izričito zajamčeno Konvencijom, moglo je iz opravdanih razloga biti podvrgnuto ograničenjima.<sup>16</sup> U svakom se slučaju stoga postavljalo pitanje je li ograničenjem, promatrajući postupak u cjelini, okrivljeniku uskraćen pravični postupak.<sup>17</sup> Dakle, pravo na branitelja moglo se ograničiti iz opravdanih razloga, ali tako da to ograničenje nije smjelo utjecati na pravičnost postupka u cjelini. Budući da je gospodin *Salduz* imao branitelja u kasnijem tijeku postupka, da njegova izjava dana

---

<sup>14</sup> Vijeće je u slučaju *Salduz* donijelo presudu 26. travnja 2007., nakon čega je, u skladu s člankom 43. Konvencije, podnositelj zahtjeva zatražio da slučaj bude upućen Velikom vijeću, koje je presudu donijelo 27. studenog 2008., *Salduz v. Turkey*, app. no. 36391/02, Judgment of 27 November 2008.

<sup>15</sup> *Salduz v. Turkey*, app. no. 36391/02, Judgment of 26 April 2007, § 24.

<sup>16</sup> Harris, O’Boyle & Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2009., str. 313.

<sup>17</sup> *Salduz v. Turkey*, app. no. 36391/02, Judgment of 26 April 2007, § 22: *Although Article 6 will normally require that the accused be allowed to benefit from the assistance of a lawyer already at the initial stages of police interrogation, this right, which is not explicitly set out in the Convention, may be subject to restriction for good cause. The question in each case is whether the restriction, in the light of the entirety of the proceedings, has deprived the accused of a fair hearing.* V. i presude *Brennan v. the United Kingdom*, app. no. 39846/98, Judgment of 16 October 2001, § 45, *Berliński v. Poland*, app. nos. 27715/95 and 30209/96, Judgment of 20 June 2002, § 76.

policiji nije bila jedina osnova njegove osude i budući da je u kasnijem tijeku postupka imao mogućnost taj dokaz osporavati pod uvjetima koji ga nisu stavili u neravnopravan položaj prema njegovu procesnom protivniku,<sup>18</sup> Vijeće je zaključilo da nije došlo do povrede prava iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije.

Međutim, Veliko vijeće zauzima drugačije stajalište te utvrđuje da je podnositelju zahtjeva povrijeđeno pravo iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije.<sup>19</sup> Pri tome Veliko vijeće nije primjenjivalo postojeće standarde Suda vezane uz pravo na branitelja u najranijim fazama postupka, već je stvaralo nove. Prema njima, članak 6. stavak 1. Konvencije zahtijeva da, "u pravilu", pristup branitelju treba biti osiguran od prvog ispitivanja osumnjičenika od policije, osim ako osobite okolnosti slučaja ne upućuju na postojanje uvjerljivih razloga za ograničenje tog prava. Čak i onda kada uvjerljivi razlozi iznimno opravdaju uskratu pristupa branitelju, takvo ograničenje, bez obzira na njegovo opravdanje, ne smije nerazmjerno narušiti okrivljenikova prava prema članku 6. Konvencije. Prava obrane u načelu će biti nepovratno narušena kada se inkriminirajuće izjave dane tijekom policijskog ispitivanja bez pristupa branitelju koriste za osudu.<sup>20</sup> Ako usporedimo standarde iz presude Velikog vijeća i dotadašnje standarde koje je u svojoj odluci primjenjivalo Vijeće, vidimo da je Veliko vijeće: 1. naglasilo iznimnost ograničenja prava na branitelja i 2. modificiralo standarde za ocjenu utjecaja takvog ograničenja na kasniji tijek postupka prema okrivljeniku.

Što se tiče iznimnosti ograničenja prava na branitelja, prema odluci Velikog vijeća, razlozi koji opravdavaju ograničenje prava na branitelja: 1. moraju biti uvjerljivi i 2. moraju proizlaziti iz posebnih okolnosti svakog pojedinog slučaja. Što to znači, pokazuje slučaj *Salduz*, ali i kasnija judikatura Europskog suda. Ograničenje prava na branitelja samo će po sebi predstavljati povredu članka 6. Konvencije ako je riječ o sistematskom ograničenju propisanom zakonom koje se na podnositelja zahtjeva primjenjuje neovisno o okolnostima slučaja.<sup>21</sup> Dakle, Europski sud ne dopušta ograničenja prava na

---

<sup>18</sup> *Salduz v. Turkey*, app. no. 36391/02, Judgment of 26 April 2007, § 23.

<sup>19</sup> *Salduz v. Turkey*, app. no. 36391/02, Judgment of 27 November 2008, § 63.

<sup>20</sup> *Ibid.*, § 55: Article 6 § 1 requires that, as a rule, access to a lawyer should be provided as from the first interrogation of a suspect by the police, unless it is demonstrated in the light of the particular circumstances of each case that there are compelling reasons to restrict this right. Even where compelling reasons may exceptionally justify denial of access to a lawyer, such restriction - whatever its justification - must not unduly prejudice the rights of the accused under Article 6. The rights of the defence will in principle be irretrievably prejudiced when incriminating statements made during police interrogation without access to a lawyer are used for a conviction.

<sup>21</sup> *Ibid.*, § 56. Podnositelj zahtjeva bio je osumnjičen za kazneno djelo koje pripada u nadležnost sudova državne sigurnosti (*State Security Courts*). Prema zakonodavstvu koje je u to

branitelja općenito propisana zakonom za određene kategorije okrivljenika, već izričito zahtijeva da svako ograničenje prava na branitelja mora biti opravdano uvjerljivim razlozima koji proizlaze iz posebnih okolnosti (činjenica) pojedinog slučaja.<sup>22</sup>

Veliko vijeće modificiralo je i dotadašnje standarde vezane uz utjecaj ograničenja prava na branitelja na kasniji tijek postupka prema okrivljeniku. Kao što je kazano, prije *Salduza* Sud je razmatrao na koji se način uskrata prava na branitelja odrazila na pravičnost postupka u cjelini. Tako je, primjerice, bilo moguće da se izjave koje je osumnjičenik dao policiji koriste kao osnova za njegovu osudu, a da ne dođe do povrede prava na branitelja niti do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.<sup>23</sup> Veliko vijeće također utjecaj ograničenja prava na branitelja razmatra kroz pravičnost postupka u cjelini, gledajući jesu li prava obrane “nerazmjerno narušena”. Međutim, dodaje da će prava obrane u načelu biti “nepovratno narušena” uvijek kada se inkriminirajuće izjave dane tijekom policijskog ispitivanja bez pristupa branitelju koriste za osudu. Dakle, Veliko je vijeće postavilo pretpostavku da uporaba izjava danih policiji bez prava na pristup branitelju, kao dokaza za osudu, predstavlja povredu članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije.<sup>24</sup> Međutim, povreda prava na branitelja nije vezana samo uz uporabu okrivljenikovih izjava kao dokaza za osudu. U slučaju *Mehmet Şerif Öner v. Turkey*, u kojem je podnositelj zahtjeva tijekom ispitivanja u policiji poricao počinjenje kaznenog djela te nije dao izjavu koja se u kasnijem tijeku postupka koristila kao osnova za njegovu osudu, također je utvrđena povreda prava na branitelja jer je tijekom zadržavanja u policiji sudjelovao u radnji prepoznavanja, a sud se na raspravi rezultatima te radnje koristio kao osnovom za osudu.<sup>25</sup>

vrijeme u Turskoj bilo na snazi, osobe koje su bile osumnjičene za kaznena djela iz nadležnosti tih sudova nisu imale pravo na branitelja u najranijim fazama postupka. Veliko vijeće je zaključilo da budući da nikakvo drugo opravdanje nije dano za ograničenje prava na branitelja, osim činjenice da se pravo na branitelja uskraćuje sistematski, na temelju zakona, svim osumnjičenicima za istovrsna kaznena djela, takvo ograničenje samo po sebi predstavlja povredu članka 6. Konvencije. V. i presude u slučajevima *Dayanan v. Turkey*, app. no. 7377/03, *Judgment of 13 October 2009*, § 33, *Eraslan and others v. Turkey*, app. no. 59653/00, *Judgment of 6 October 2009*, § 12 i 13.

<sup>22</sup> Jacqueline Hodgson, *The French garde à vue declared unconstitutional* (August 31, 2010), Warwick School of Law Research Paper Forthcoming. Dostupno na SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1669915>, str. 3.

<sup>23</sup> *Salduz v. Turkey*, app. no. 36391/02, *Judgment of 26 April 2007*, § 24.

<sup>24</sup> Pored presude u slučaju *Salduz v. Turkey* kasnije odluke Europskog suda: *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*, app. no. 42310/04, *Judgment of 21 April 2011*, § 265, *Gök and Güler v. Turkey*, app. no. 74307/01, *Judgment of 18 July 2009*, § 57, *Panovits v. Cyprus*, app. no. 4268/04, *Judgment of 11 December 2008*, § 75. V. i J. R. Spencer, *Strasbourg and Defendant's Rights in Criminal Procedure*, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 70, Issue 01, 2011., str. 14.

<sup>25</sup> *Mehmet Şerif Öner v. Turkey*, app. no. 50356/08, *Judgment of 13 September 2011*, § 21.

Načela koje je Veliko vijeće ustanovilo u svojoj presudi u slučaju *Salduz* potvrđena su i razrađena kroz kasnije odluke Suda u sličnim slučajevima.<sup>26</sup> Uskoro su ta načela u stručnoj javnosti postala poznata kao tzv. *Salduz doktrina*.<sup>27</sup> Vežano uz tu doktrinu potrebno je iznijeti nekoliko napomena.

Prije svega, slučajevi u kojima je Europski sud primjenjivao *Salduz doktrinu* odnosili su se isključivo na okrivljenike koji su ispitivani tijekom policijskog zadržavanja, nakon što su uhićeni.<sup>28</sup> Otvorenim je ostalo pitanje primjenjuje li se *Salduz doktrina* i na osumnjičenike koji nisu uhićeni.<sup>29</sup> Mišljenja komentatora o tom se pitanju razilaze.<sup>30</sup> Europski je sud samo u jednom slučaju odlučivao o primjeni *Salduz doktrine* na okrivljenika kojem nije oduzeta sloboda i u tom je slučaju utvrdio da nije došlo do povrede prava na branitelja iz članka 6. stavka 3. točke c). Riječ je o slučaju *Aleksandr Zaichenko v. Russia*.<sup>31</sup> U tom je slučaju podnositelj zahtjeva bio ispitivan od strane policije na javnom mjestu, u prisutnosti dvaju svjedoka. Njegovo je ispitivanje uslijedilo nakon što je zaustavljen na cesti u okviru kontrole koju je provodila policija. Sud je aktiviranje prava na pravnu pomoć u tom slučaju vezao uz ograničenje slobode postupanja. Naime, zaključio je da s obzirom na to da okolnosti slučaja ne pokazuju da je sloboda postupanja podnositelja zahtjeva bila znatnije ograničena, nije aktiviran zahtjev za pravnom pomoći sukladno praksi Suda.<sup>32</sup>

---

<sup>26</sup> De Hert navodi da je u razdoblju od studenog 2008. do listopada 2010. Europski sud donio 55 istovrsnih odluka, Paul De Hert, *European Human Rights Law and the Regulation of European Criminal Law. Lessons Learned from the Salduz Saga*, New Journal of European criminal Law, br. 3/2010., str. 289.

<sup>27</sup> Krapac, *op. cit.* bilj. 3, str. 27, Pajčić, *op. cit.* bilj. 6, str. 60-62, Laura Valković, *Pravni položaj i obveze branitelja u svjetlu prava okrivljenika na učinkovitu obranu u kaznenom postupku*, doktorska disertacija obranjena na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2011. godine, neobjavljeno, str. 58, Taru Spronken, Gert Vermuelen, Dorris de Vocht, Laurens van Puyenbroeck, *EU Procedural Rights in Criminal Proceedings*, European Commission, DG Justice & Home Affairs, 2009., str. 25-26.

<sup>28</sup> Van de Laar, de Graff, *Salduz and Miranda: Is the US Supreme Court Pointing the Way?*, European Human Rights Law Review, br. 3/2011., str. 306.

<sup>29</sup> *Ibid.*

<sup>30</sup> Čini se da De Hert smatra da se pravo na branitelja od prvog policijskog ispitivanja odnosi jednako na okrivljenika kojem je oduzeta sloboda i onoga kome nije, De Hert, *op. cit.* bilj. 26, str. 290. Drugi komentatori, pišući o slučaju *Salduz*, ograničavaju svoja razmišljanja na okrivljenike kojima je oduzeta sloboda, v. Van de Laar, de Graff, *op. cit.* bilj. 28, str. 306, Jacqueline S. Hodgson, *Prosecutorial Power: A Transnational Symposium: The French Prosecutor in Question*, Washington & Lee Law Review, 2011., str. 11-14.

<sup>31</sup> App. no. 39660/02, Judgment of 18 February 2010.

<sup>32</sup> *Ibid.*, § 48: *Although the applicant in the present case was not free to leave, the Court considers that the circumstances of the case as presented by the parties, and established by the Court, disclose no significant curtailment of the applicant's freedom of action, which could be sufficient for activating a requirement for legal assistance already at this stage of the proceed-*



Kao drugo, *Salduz doktrina* ne znači da osumnjičenik (uhićenik) mora imati branitelja tijekom ispitivanja u policijskoj postaji. Ona znači da okrivljenik mora imati pravo pristupa branitelju, ali se tog prava može odreći.<sup>33</sup> Međutim, da bi odricanje od prava na branitelja imalo učinak, ne smije biti protivno nijednom javnom interesu, mora se ustanoviti na nedvojben način i mora biti popraćeno minimalnim jamstvima razmjernima važnosti odricanja. Pored toga, prije nego se može zaključiti da se okrivljenik konkludentno odrekao prava na branitelja, mora se ustanoviti da je mogao razumno predvidjeti posljedice svojega postupanja.<sup>34</sup>

Kao treće, ako osumnjičenik (uhićenik) želi ostvariti pravo na branitelja, država mu to mora omogućiti. Naime, u slučaju *Pishchalnikov* Sud je utvrdio da je, nakon što je podnositelj zahtjeva dovoljno jasno izrazio svoju želju da bude zastupan od odvjetnika, za istražna tijela postalo imperativno omogućiti mu da se koristi pravnom pomoći. U slučaju da je odvjetnik kojeg je podnositelj zahtjeva izabrao bio nedostupan, to je za istražna tijela značilo obvezu da podnositelju zahtjeva ponude da izabere drugog odvjetnika ili da mu postave odvjetnika iz lokalne odvjetničke komore.<sup>35</sup>

Kao četvrto, što se tiče trenutka od kojeg uhićenik ima pravo na branitelja, Sud je u presudama poslije *Salduza* jasno naznačio da uhićenik ima pravo na branitelja već od trenutka uhićenja,<sup>36</sup> a ne samo od trenutka prvog policijskog ispitivanja. Na taj je način Sud istaknuo da uloga branitelja u policijskoj postaji nije ograničena samo na savjetovanje uhićenika prije ispitivanja ili sudjelovanje branitelja u radnji ispitivanja, već je pravo na branitelja jamstvo da će se s uhićenikom postupati u skladu s međunarodno priznatim standardima i da neće biti izvrnut zlorabama od strane policije.

Zaključno se, stoga, na temelju *post Salduz* judikature Europskog suda o *Salduz doktrini* može kazati sljedeće:

1. osumnjičenik kojem je oduzeta sloboda (ili je na drugi način znatno ograničena njegova sloboda postupanja) mora imati pravo na pristup branitelju već od trenutka uhićenja i država mu korištenje tim pravom mora omogućiti,

2. sistematsko ograničenja prava na pristup branitelju određenim kategorijama uhićenika protivno je Konvenciji i dovodi do povrede članka 6. stavka

---

*ings. De Hert* zaključuje da je još uvijek nemoguće predvidjeti posljedice ove presude, *op. cit.* bilj. 26, str. 292. Za presudu u slučaju *Zaichenko v. i Dean Spielmann, Article 6 ECHR in Criminal Proceedings, Recent Developments*, *New Journal of European Criminal Law*, br. 3/2010., str. 301, van de Laar, de Graff, *op. cit.* bilj. 28, str. 307.

<sup>33</sup> Spielmann, *op. cit.* bilj. 30, str. 301.

<sup>34</sup> *Panovits v. Cyprus*, *app. no. 4268/04, Judgment of 11 December 2008*, § 68, *Saman v. Turkey*, *app. no. 35292/05, Judgment of 5 April 2001*, § 32.

<sup>35</sup> *Pishchalnikov v. Russia*, *app. no. 7025/04, Judgment of 24 September 2009*, § 73 i 74.

<sup>36</sup> *Dayanan v. Turkey*, *app. no. 7377/03, Judgment of 13 October 2009*, § 31-32, *Mađer v. Croatia*, *app. no. 56185/97, Judgment of 21 June 2011*, § 153. V. Hodgson, *op. cit.* bilj. 22, str. 2-3.

3. točke c). Ograničenje prava na branitelja može biti jedino iznimno opravdano uvjerljivim razlozima koji proizlaze iz okolnosti slučaja,

3. ocjena je li ograničenje prava na branitelja u pojedinom slučaju (izvan slučajeva sistematskog ograničenja) dovelo i do povrede prava na branitelja ovisit će o prosudbi svih okolnosti slučaja i o ocjeni Suda jesu li prava obrane ograničenjem prava na branitelja nerazmjerno narušena.<sup>37</sup> U pravilu će doći do povrede prava na branitelja uvijek kada se izvještaje koje je osumnjičenik dao policiji koriste kao osnova za njegovu osudu.

Do sada su se pred Europskim sudom za ljudska prava našla dva slučaja u kojima je Republika Hrvatska osuđena za povredu članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije zato što uhićeniku nije bilo omogućeno da se tijekom policijskog ispitivanja brani uz pomoć branitelja. Presude u oba slučaja donesene su nedavno, u lipnju 2011. godine. Prvo ćemo prikazati presude, a onda ćemo analizirati njihov utjecaj na hrvatski kaznenopravni sustav.

### 2.1.1. Slučaj *Mađer*

U slučaju *Mađer* Europski je sud utvrdio da je prilikom boravka i ispitivanja podnositelja zahtjeva u policijskoj postaji došlo do povrede članka 3. Konvencije tako što je podnositelj zahtjeva bio podvrgnut nečovječnom postupanju (supstancijalni aspekt)<sup>38</sup> i nije provedena odgovarajuća istraga na temelju pritužbi podnositelja zahtjeva da je bio podvrgnut takvom postupanju (postupovni aspekt)<sup>39</sup> te do povrede članak 6. stavka 1. i 3. Konvencije zbog

---

<sup>37</sup> To je donekle kontradiktorno. Naime, uhićenik ima pravo na branitelja, ali ograničenje tog prava (izvan slučajeva sistematskog ograničenja) nije ujedno i povreda tog prava. Ocjena o povredi donosi se sagledavanjem postupka prema okrivljeniku kao cjeline i vrednovanjem je li inicijalno ograničenje prava na branitelja nerazmjerno narušilo njegove mogućnosti povoljnog ishoda u sporu s državom.

<sup>38</sup> *Mađer v. Croatia, app. no. 56185/07, Judgment of 21 June 2011* (dalje u bilješkama *Mađer*), § 108-110. Sud je utvrdio da je podnositelju zahtjeva tijekom boravka u policijskoj postaji bio uskraćen san i da je bio prisiljen kontinuirano sjediti na stolici 2 dana i 19 sati. Takvo postupanje prouzročilo je kod podnositelja zahtjeva fizičku i mentalnu patnju. Iako Sud nije utvrdio da je podnositelj zahtjeva bio udaran od strane policijskih službenika tijekom ispitivanja, naprijed navedena utvrđenja bila su dovoljna za zaključak da je bio izložen nečovječnom postupanju protivno članku 3. Konvencije.

<sup>39</sup> *Ibid.*, § 113-118. Sud je primijetio da su tvrdnje podnositelja zahtjeva iznesene tijekom kaznenog postupka da je tijekom boravka u policijskoj postaji bio izložen zlostavljanju od strane policije konstituirale za nadležna domaća tijela obvezu da se o tim tvrdnjama provede odgovarajuća istraga. Budući da službena istraga o tim navodima nije provedena, a dokazi koje je prvostupanjski sud izvodio na raspravi također nisu rasvijetlili okolnosti postupanja policije prema podnositelju zahtjeva, došlo je do povrede članka 3. Konvencije i u njegovu proceduralnom aspektu.

uskrate pravne pomoći prilikom ispitivanja u policijskoj postaji.<sup>40</sup> Sud nije našao povredu članka 6. stavka 1. i 3. s obzirom na način na koji je podnositelj zahtjeva ostvario pravo na pravnu pomoć branitelja po službenoj dužnosti na raspravi.<sup>41</sup> U nastavku rada bavit ćemo se samo pitanjima koja se odnose na članak 6. Konvencije, s tim da ćemo se u ovom dijelu rada baviti pravom na branitelja tijekom ispitivanja u policijskoj postaji, a kvalitetom pružene pravne pomoći na raspravi bavit ćemo se u kasnijem, odgovarajućem dijelu rada (v. *infra*, 3. 1. 3.). Prije svega ukratko iznosimo činjenice slučaja.

Podnositelj zahtjeva priveden je u Policijsku upravu zagrebačku na obavijesni razgovor 1. lipnja 2004. u 6 sati. Istog je dana provedeno njegovo poligrafsko ispitivanje. Formalno je uhićen sutradan, 2. lipnja 2004. u 7 sati, pod sumnjom da je počinio kazneno djelo ubojstva. Od njegova privođenja do formalnog uhićenja prošlo je 25 sati, a cijelo je to vrijeme podnositelj zahtjeva proboravio u prostorijama Policijske uprave zagrebačke. Prilikom uhićenja obaviješten je da ima pravo na branitelja te je to svoje pravo odlučio iskoristiti. Međutim, odvjetnik kojeg je podnositelj zahtjeva izabrao, iako kontaktiran, nije došao u policijsku postaju. U popodnevnim satima 3. lipnja 2004. pronađeno je tijelo ubijenoga i proveden je očevid. Prema zapisniku o ispitivanju podnositelja zahtjeva od strane policije, ono je provedeno 4. lipnja 2004. od 00,25 sati do 02,30 sati. Ispitivanju je bio prisutan odvjetnik P. B. kojeg je pozvala policija oko 23 sata 3. lipnja 2004., a u policijsku je postaju stigao 4. lipnja 2004. u 00,10 sati. Prilikom formalnog ispitivanja, podnositelj zahtjeva priznao je počinjenje kaznenog djela ubojstva. Zapisnik o ispitivanju potpisali su podnositelj zahtjeva, odvjetnik P. B., policijski službenik koji je proveo ispitivanje i zapisničarka. Već prilikom privođenja istražnom sucu u popodnevnim satima 4. lipnja 2004., ovaj put u pratnji od njega izabranog odvjetnika, podnositelj zahtjeva, osim što se branio šutnjom, jedino je izjavio da on nije pozvao odvjetnika P. B. u policijsku postaju. Prilikom dovođenja podnositelja zahtjeva u Zatvor u Zagrebu on je pregledan te nije evidentirano postojanje bilo kakvih vidljivih ozljeda. Nakon što je otvorena istraga, naloženo je psihijatrijsko vještačenje podnositelja zahtjeva koje je pokazalo da je u trenutku formalnog ispitivanja u policiji podnositelj zahtjeva bio potpuno svjestan i ubrojiv. Na raspravi, koja se vodila pred Županijskim sudom u Velikoj Gorici, podnositelj zahtjeva je izjavio da nije kriv. Tvrdio je da nije znao što potpisuje u policijskoj postaji te se općenito žalio na svoje slabo zdravstveno stanje i loše postupanje policije prema njemu (boluje od šećerne bolesti i visokog krvnog tlaka, a tijekom boravka u policijskoj postaji nije imao lijekove, 20 sati bio je bez hrane, a spavao nije od 6 sati 1. lipnja 2004. do 23 sata 4. lipnja 2004., za cjelokupnog trajanja policijskog ispitivanja, koje je trajalo cijelo popodne i večer, morao je sjediti na stolici, zapisnik o ispitivanju nije mu naglas pročitan,

---

<sup>40</sup> *Ibid.*, § 158.

<sup>41</sup> *Ibid.*, § 169.

a on ga sam nije mogao pročitati jer nije imao naočale, policija je prema njemu loše postupala i još uvijek ima tragove ozljeda na tijelu). U odnosu na pravo na branitelja, izjavio je da odvjetnik nije bio prisutan njegovu ispitivanju. Iako je to opetovano tražio, policija mu nije dopustila da pozove odvjetnika, a imao je brojeve nekoliko njih u svom mobilnom telefonu. U odnosu na odvjetnika P. B., izjavio je da mu nitko nije rekao tko je ta osoba, niti mu se odvjetnik obratio te da nije bio prisutan njegovu ispitivanju. Nakon tih tvrdnji, raspravni je sud pozvao odvjetnika P. B. kao svjedoka. Odvjetnik je izjavio da nije bio prisutan ispitivanju podnositelja zahtjeva te da je u policijsku postaju došao nakon što je ono već završeno i podnositelj zahtjeva je već priznao počinjenje djela. Nakon njegova dolaska, policijski službenik je vlastoručno pisanu izjavu podnositelja zahtjeva u kojoj je priznao počinjenje djela naglas diktirao zapisničarki, povremeno postavljajući podnositelju zahtjeva pitanja kako bi utvrdio je li izjava koju diktira u potpunosti točna. Odvjetnik P. B. izjavio je da nije niti u privatnosti razgovarao s podnositeljem zahtjeva, niti ga je upozorio na njegova prava. Nakon tog svjedočenja, raspravni je sud zapisnik o ispitivanju podnositelja zahtjeva pred policijom izdvojio iz spisa kao nezakonit dokaz jer je utvrdio da branitelj nije bio prisutan ispitivanju. Rješenje o izdvajanju ukinuo je Vrhovni sud utvrdivši da okolnosti pod kojima je podnositelj zahtjeva ispitan nisu dovoljno razjašnjene. Zbog toga je raspravni sud kao svjedoke pozvao policijskog službenika koji je proveo ispitivanje i zapisničarku. Policijski službenik je izjavio da je prije dolaska odvjetnika P. B. u policijsku postaju razgovarao s podnositeljem zahtjeva i na temelju tog razgovora vlastoručno je sastavio bilješke, a podnositelj zahtjeva je pristao sve što je kazao ponoviti u prisutnosti odvjetnika. Odvjetnika P. B. izabrao je podnositelj zahtjeva s liste dežurnih odvjetnika. Kazao je da nakon dolaska odvjetnika u zapisnik nije diktirao svoje bilješke, već su podnositelju zahtjeva iznova postavljena pitanja, a njegove je odgovore diktirao u zapisnik. Tvrdnje policijskog službenika u svojem je svjedočenju potvrdila i zapisničarka. Raspravni sud je povjerovao policijskom službeniku i zapisničarki, a iskaz odvjetnika P. B. smatrao je nevjerodostojnim te je odlučio da zapisnik o ispitivanju podnositelja zahtjeva pred policijom nije nezakonit dokaz. Prihvatio je da je podnositelj zahtjeva prvo neformalno ispitan od policijskog službenika, na temelju čega je policijski službenik sastavio bilješke, a onda je ponovo ispitan u prisutnosti branitelja P. B. Na to su se rješenje žalili podnositelj zahtjeva i njegov branitelj, ali je Vrhovni sud njihove žalbe odbio. Prvostupanjskom je presudom podnositelj zahtjeva osuđen na kaznu zatvora od 28 godina zbog kaznenog djela teškog ubojstva. Osuda se u osnovi temeljila na njegovu priznanju danom policiji. Tu je presudu potvrdio Vrhovni sud. Podnositelj zahtjeva podnio je i ustavnu tužbu žaleći se na povredu prava na branitelja i na iznuđivanje iskaza od strane policije. Ustavni je sud tužbu odbio.<sup>42</sup>

---

<sup>42</sup> *Ibid.*, § 4-54.

Kao što se vidi iz iznesenog činjeničnog stanja, prvostupanjski sud i Vrhovni sud bavili su se poglavito pitanjem zakonitosti iskaza podnositelja zahtjeva danog policiji. Kao ključno analizirali su pitanje je li podnositelj zahtjeva dao iskaz u prisutnosti branitelja ili ne. Budući da su utvrdili da je podnositelj zahtjeva dao iskaz u prisutnosti branitelja, prema mišljenju Županijskog suda u Velikoj Gorici i Vrhovnog suda, radilo se o zakonitom dokazu. Vrhovni sud i Ustavni sud ispitali su i je li podnositelju zahtjeva povrijeđeno pravo na branitelja. Oba suda došla su do jednakog zaključka – pravo na branitelja nije povrijeđeno. Pritom Vrhovni sud prije svega napominje da povreda prava na obranu (u ovom slučaju prava na branitelja) u prethodnom postupku i ne može biti relativna povreda odredaba kaznenog postupka sukladno članku 367. stavku 3. ZKP/97.<sup>43</sup> I Vrhovni i Ustavni sud napominju da je podnositelj zahtjeva ostvario pravo na branitelja, jer nakon što se nije moglo stupiti u kontakt s izabranim braniteljem, policija je pozvala branitelja kojeg je podnositelj zahtjeva izabrao s liste dežurnih odvjetnika. Pored toga, oba suda napominju da su eventualni propusti u postupanju pozvanog branitelja prije svega stvar odvjetničke etike i braniteljevih profesionalnih uvjerenja, a ne pitanje kojim bi se trebali baviti ti sudovi.<sup>44</sup>

Predmet postupka pred Europskim sudom u odnosu na članak 6. Konvencije nije bilo pitanje je li iskaz koji je podnositelj zahtjeva dao policiji nezakonit dokaz ili ne, već je li podnositelj zahtjeva prilikom ispitivanja u policiji

---

<sup>43</sup> Prema članku 367. stavku 3. ZKP/97, (relativno) bitna povreda odredaba kaznenog postupka postoji ako sud pri pripremanju glavne rasprave ili tijekom glavne rasprave ili pri donošenju presude nije primijenio ili je nepravilno primijenio neku odredbu ZKP-a ili je na glavnoj raspravi povrijedio pravo obrane, a to je utjecalo ili moglo utjecati na presudu. Vrhovni sud je, dakle, u pravu kada tvrdi da povreda prava obrane u prethodnom postupku ne može biti relativna povreda odredaba kaznenog postupka. Jednaku odredbu sadržava i ZKP/08 u članku 468. stavku 3. Međutim, postavlja se pitanje je li iz pozicije judikature Europskog suda opravdano povredu prava obrane u prethodnom postupku ne smatrati bitnom povredom odredaba kaznenog postupka. Odgovor je ne. Naime, Sud je već rano utvrdio (v. presudu u slučaju *Imbrioscia v. Switzerland*, app. no. 13972/88, *Judgment of 24 November 1993*, §36) da posebna jamstva obrane iz članka 6. stavka 3. Konvencije mogu biti relevantna i za prethodni postupak, ako i ukoliko je vjerojatno da će pravičnost suđenja biti ozbiljno narušena inicijalnim nepridržavanjem tih jamstava. Iz toga proizlazi da i povreda nekog prava obrane u prethodnom postupku može predstavljati povredu prava na pravični postupak ako u kasnijem tijeku postupka nije kompenzirana te je utjecala na pravičnost postupka u cjelini. Ova je odredba ZKP-a stoga preuska i onemogućava da domaći sudovi odgovarajuće reagiraju na povredu prava obrane u prethodnom postupku i time otklone povredu Konvencije prije nego slučaj bude iznesen pred Europski sud.

<sup>44</sup> *Mader*, § 52-54. Razočaravajuće je stajalište i jednog i drugog suda jer su u opreci s judikaturom Europskog suda koji je u nizu svojih presuda utvrdio da odnos između okrivljenika i branitelja jest i mora biti pitanje kojim se domaći sudovi trebaju baviti ako je nesavjesno postupanje branitelja očigledno ili su na njega dovoljno upozoreni na neki drugi način (v. *infra*, 3. 1. 3.).

ostvario pravo na branitelja onako kao to zahtijeva članak 6. stavak 3. točka c) Konvencije.

Primjenjujući načela koja proizlaze iz *Salduz doktrine* na slučaj *Mađer*, Sud je zaključio da je prilikom ispitivanja podnositelja zahtjeva u policijskoj postaji došlo do povrede prava na branitelja zajamčenog člankom 6. stavkom 3. točkom c) zajedno s člankom 6. stavkom 1. Konvencije.<sup>45</sup> Prije svega, Sud uzima u obzir činjenicu da je podnositelj zahtjeva uhićen 2. lipnja 2004. u 7 sati,<sup>46</sup> a pravo na branitelja ostvario je tek 4. lipnja u 1 sat.<sup>47</sup> U tom je razdoblju bio ispitivan bez prisutnosti branitelja.<sup>48</sup> Priznanje koje je dao policiji koristilo se u kasnijem tijeku postupka kao dokaz i osuda podnositelja zahtjeva u značajnom se stupnju temeljila na njemu.<sup>49</sup> Jasno je da se okrivljenik nije odrekao svoga prava na branitelja jer je u nekoliko navrata tražio da ga zastupa branitelj po vlastitom izboru.<sup>50</sup>

Autori ovog rada osudu Republike Hrvatske u slučaju *Mađer* smatraju u potpunosti opravdanom. Čak i više, činjenice slučaja *Mađer* upućuju na nekoliko ozbiljnih problema u načinu na koji je u Hrvatskoj uređeno postupanje policije u najranijim fazama postupka, ali upozoravaju i na niz drugih problema u našem sustavu kaznenog pravosuđa. O tome više u nastavku rada (v. *infra*, 2. 1. 3.).

---

<sup>45</sup> *Mađer*, § 158.

<sup>46</sup> Podnositelj zahtjeva pozvan je na informativni razgovor od policije tako da je šest policijskih službenika došlo u njegov dom i pozvalo njega i njegovu suprugu da dobrovoljno u policijskom automobilu pođu na informativni razgovor u Policijsku upravu zagrebačku. Nakon dolaska na informativni razgovor i obavijesti da taj razgovor može u bilo kojem trenutku prekinuti i napustiti policijsku postaju, podnositelj zahtjeva to je učinio tek nakon 25 sati! Iz načina postupanja policije čini se vjerojatnim da je podnositelj zahtjeva već u trenutku pozivanja na informativni razgovor bio osumnjičenik, a ne tek presumptivni svjedok, što za sobom povlači važne razlike u načinu policijskog postupanja, a iz ponašanja podnositelja zahtjeva proizlazi da se on očigledno osjećao psihički prinuđenim ostati u policijskoj postaji, što upućuje na to da se radilo o uhićenju mnogo prije nego je uhićenik doista formalno i uhićen. Teško je zamisliti razloge zbog kojih šest policijskih službenika poziva presumptivnog svjedoka na informativni razgovor dolazeći u njegov dom, a još je teže zamisliti razloge zbog kojih osoba koja je slobodna u bilo kojem trenutku napustiti policijsku postaju odlučuje to učiniti tek nakon što je tamo proboravila 25 sati. Europski sud je primijetio vremensku razliku između trenutka privođenja podnositelja zahtjeva na obavijesni razgovor i trenutka njegova formalnog uhićenja, ali nije odgovorio na pitanje u kojem se trenutku, sukladno Konvenciji, radilo o uhićenju, *ibid.*, § 124 i 151.

<sup>47</sup> *Ibid.*, § 152.

<sup>48</sup> *Ibid.*, § 153.

<sup>49</sup> *Ibid.*, § 154.

<sup>50</sup> *Ibid.*, § 155-157.

### 2.1.2. Slučaj Šebalj

Odluka Europskog suda u slučaju *Šebalj* donesena je samo tjedan dana nakon odluke u slučaju *Mađer*. Podnositelj zahtjeva žalio se na povredu niza konvencijskih prava, a Sud je utvrdio povrede članka 5. stavka 1.,<sup>51</sup> članka 5. stavka 4.<sup>52</sup> te članka 6. stavka 3. točke c) zajedno sa člankom 6. stavkom 1.<sup>53</sup> i članka 6. stavka 1. samostalno<sup>54</sup>. Kako je predmet ovoga rada pravo na branitelja, u nastavku ćemo izložiti samo ono što je bitno za povredu prava iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije. Prije svega ukratko iznosimo činjenice slučaja.

Podnositelj zahtjeva je osoba koja je već višekratno pravomoćno osuđivana za kazneno djelo (teške) krađe. Protiv njega vodila su se pred Općinskim sudom u Zagrebu dva jedinstvena kaznena postupka za kaznena djela krađe i teške krađe.<sup>55</sup> U prvom jedinstvenom postupku (u kojem su objedinjena tri postupka) podnositelj zahtjeva nepravomoćno je proglašen krivim za dva kaznena djela krađe i osuđen na zatvorsku kaznu u trajanju od 2 godine i 6 mjeseci. U trenutku postupanja pred Europskim sudom taj se postupak nalazio u fazi žalbe na Županijskom sudu u Zagrebu. U drugom jedinstvenom postupku objedinjena su dva postupka i na njih se odnose pritužbe podnositelja zahtjeva koje se odnose na povredu prava na branitelja. U oba postupka podnositelj zahtjeva nakon uhićenja formalno je ispitan od policije, u prvom postupku 2. studenog 2005., a u drugom postupku 20. lipnja 2007., i u oba je slučaja priznao počinjenje djela koja su mu stavljena na teret (prvi put počinjenje 7

---

<sup>51</sup> *Šebalj v. Croatia, app. no. 4429/09, Judgment of 28 June 2011*, § 196-198. Do povrede članka 5. stavka 1. Konvencije došlo je zato što podnositelj zahtjeva, nakon što su istekli maksimalni rokovi trajanja pritvora (istražnog zatvora) za kazneno djelo krađe, nije pušten na slobodu, već je zadržan u pritvoru (istražnom zatvoru) po drugom, prijašnjem rješenju o pritvoru (istražnom zatvoru), donesenom u drugom postupku koji se istodobno vodio protiv njega pred istim sudom. Sud je ustanovio da takvo oduzimanje slobode podnositelju zahtjeva nije bilo u skladu s postupkom propisanim zakonom jer je nedostatak odgovarajuće zakonske odredbe koja bi regulirala tu materiju ili odgovarajuće prakse hrvatskih sudova tumačen na štetu podnositelja zahtjeva.

<sup>52</sup> *Ibid.*, § 223 i 231. Povredu članka 5. stavka 4. Konvencije Sud je ustanovio iz dviju osnova: zbog (prijašnje) prakse Ustavnog suda da meritorno ne odlučuje o ustavnoj tužbi protiv rješenja o pritvoru, ako je u međuvremenu utuženo rješenje o pritvoru stavljeno izvan snage novim rješenjem o pritvoru te zbog ogluhe žalbenog suda i Ustavnog suda da odlučujući o žalbi i ustavnoj tužbi podnositelja zahtjeva na rješenja o pritvoru odgovore na njegove navode.

<sup>53</sup> *Ibid.*, § 257.

<sup>54</sup> *Ibid.*, § 265.

<sup>55</sup> Ovi postupci nisu objedinjeni zato što su u isto vrijeme prolazili različite faze pred Općinskim sudom. U trenutku kada je postavljen zahtjev za objedinjenjem postupaka, prvi se jedinstveni postupak već nalazio u fazi izrade presude, dok je drugi bio u fazi rasprave, *Ibid.*, § 80.

kaznenih djela krađe, drugi put 25 kaznenih djela krađe). Prema zapisniku o ispitivanju u policiji, oba su ispitivanja provedena u prisutnosti branitelja. Na raspravi je podnositelj zahtjeva tvrdio da je priznanje koje je dao policiji 2. studenog 2005. bilo iznuđeno fizičkim i psihičkim zlostavljanjem te da nije počinio kaznena djela čije je počinjenje tad priznao. Za branitelja je izjavio da je odvjetnik stigao samo kako bi potpisao zapisnik, da ga prije potpisivanja nije pročitao, da se nije s njim savjetovao, već, nakon što im je dana prilika da razgovaraju u privatnosti, zatražio je od podnositelja zahtjeva da mu plati 500 kuna, što je ovaj i učinio. Poslije je tvrdio da pristiglog odvjetnika nije on pozvao, dapače da uopće nije tražio da odvjetnik bude prisutan njegovu ispitivanju te da je zapisnik potpisao zato što su mu policijski službenici kazali da to mora učiniti. Sud je kao svjedoka pozvao policijskog službenika koji je proveo ispitivanje – on je posvjedočio da je odvjetnik bio prisutan tijekom cijelog policijskog ispitivanja i da se radilo o odvjetniku koji je pozvan s liste dežurnih odvjetnika. To je posvjedočila i zapisničarka, koja je potvrdila da policija nikad ne provodi ispitivanje uhićenika bez prisutnosti branitelja, već, iako branitelji katkad ne odgovaraju na pozive i kasne, čeka njihov dolazak, a onda započinje ispitivanje. Kao svjedok ispitan je i odvjetnik koji je potpisao zapisnik o ispitivanju podnositelja zahtjeva. Kazao je da se ne sjeća konkretnog događaja, međutim, da ga često poziva policija da prisustvuje ispitivanju osumnjičenika i da se uvijek, nakon dolaska u policijsku postaju prvo savjetuje s osumnjičenikom, a onda, ako osumnjičenik to želi, prisustvuje njegovu ispitivanju te da je moguće da je od podnositelja zahtjeva zatražio 500 kuna. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da je i ispitivanje od 20. lipnja 2007. provedeno u osnovi na isti način – njegovo je priznanje bilo iznuđeno psihičkim zlostavljanjem, pozvani odvjetnik nije bio prisutan njegovu ispitivanju, već je samo potpisao zapisnik o priznanju te da ništa od onoga što je navedeno u zapisniku on nije izjavio. Sud je kao svjedoke pozvao odvjetnika koji je potpisao zapisnik o priznanju te dvojicu policijskih službenika. Odvjetnik je izjavio da se ne sjeća detalja slučaja, ali se sjeća da podnositelj zahtjeva nije platio njegove usluge. Zna da ga je zvala policija s liste dežurnih odvjetnika i da prvotno nije htio doći u postaju, ali su ga policijski službenici uvjerali da će podnositelj zahtjeva platiti njegovu uslugu, pa je došao. Kazao je da se prije ispitivanja savjetovao s podnositeljem zahtjeva i upoznao ga s njegovim pravima te bio prisutan tijekom cijelog ispitivanja. Sjeća se da mu je podnositelj zahtjeva dao mobilni telefon kao jamstvo da će platiti njegove usluge. Pozvani policijski službenici u osnovi su izjavili da su postupali u skladu sa zakonom, ali da se ne sjećaju detalja slučaja. Branitelj podnositelja zahtjeva u postupku na raspravi zatražio je da se oba zapisnika o ispitivanju podnositelja zahtjeva od strane policije izdvoje iz spisa kao nezakoniti dokazi, ali je zahtjev odbijen. Podnositelj zahtjeva proglašen je krivim za 31 kazneno djelo krađe i osuđen na zatvorsku kaznu u trajanju 3 godine i 6 mjeseci. Presuda se u značajnom



dijelu temeljila na njegovim priznanjima danim policiji. Protiv prvostupanjske presude žalbu su podnijeli podnositelj zahtjeva i njegov branitelj pozivajući se ponovo na nezakonitost zapisnika o ispitivanju podnositelja zahtjeva pred policijom. Drugostupanjski je sud žalbu odbio i potvrdio prvostupanjsku presudu. Podnositelj zahtjeva podnio je i zahtjev za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude, pozivajući se ponovo na nezakonitost zapisnika o njegovim priznanjima danim policiji, ali je i taj zahtjev odbijen.<sup>56</sup> Nakon toga, podnositelj zahtjeva obratio se Europskom sudu tvrdeći da mu je u dva navrata prilikom ispitivanja policije, 2. studenog 2005. i 20. lipnja 2007., povrijeđeno pravo na branitelja iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije.

U odnosu na ispitivanje od 20. lipnja 2007., Sud je zahtjev odbacio kao očigledno neosnovan, nalazeći da podnositelj zahtjeva svoje tvrdnje o navodnoj povredi prava na branitelja nije u dovoljnoj mjeri potkrijepio.<sup>57</sup> Međutim, u odnosu na ispitivanje koje je provedeno 2. studenog 2005., Sud je i ovdje, primjenjujući *Salduz doktrinu*, utvrdio da je došlo do povrede prava na branitelja time što je podnositelj zahtjeva ispitan bez prisutnosti branitelja, a prava na branitelja nije se odrekao. Sud je utvrdio da branitelj nikako nije mogao biti prisutan ispitivanju podnositelja zahtjeva jer su podnositelj zahtjeva, prema podacima koje je dostavila Uprava Zatvora u Zagrebu i branitelj, prema podacima koje je dostavila policija, u policijskoj postaji boravili u različito vrijeme. Naime, već tijekom postupka na raspravi javila se dvojba je li policijsko ispitivanje provedeno 2. studenog ili 9. studenog 2005. Prema zapisniku o ispitivanju, provedeno je 2. studenog 2005. od 12,30 do 13,30 sati. Međutim, prema podacima koje je poslije dostavila policijska postaja koja je provela ispitivanje, ono je provedeno 9. studenog 2005. Prema podacima koje je dostavio Zatvor u Zagrebu (u vrijeme ispitivanja podnositelj zahtjeva nalazio se u zatvoru zbog drugih, prije počinjenih kaznenih djela), podnositelj zahtjeva izveden je iz zatvora radi ispitivanja u policijskoj postaji 9. studenog 2005. u 9,25 sati, a vraćen je u 11,25 sati. Sud je podatke koje je dostavio Zatvor smatrao najvjerodostojnijima. Kako je odvjetnik, prema podacima iz zapisnika o ispitivanju, pozvan tek u 12,30 sati, pa čak da je i odmah došao, nije mogao biti prisutan ispitivanju podnositelja zahtjeva, budući da je ono, u trenutku kada je on došao, već bilo završeno i podnositelj zahtjeva vraćen je u zatvor. Slijedom svega navedenog, utvrdio je Sud, došlo je do povrede prava zajamčenog člankom 6. stavkom 3. točkom c) zajedno sa člankom 6. stavkom 1. Konvencije.<sup>58</sup>

Odvojeno od pitanja prava na branitelja, Sud je razmotrio i eventualnu povredu članka 6. stavka 1. zbog uporabe na taj način pribavljenih zapisnika

---

<sup>56</sup> *Ibid.*, § 4-157.

<sup>57</sup> *Ibid.*, § 233-238.

<sup>58</sup> *Ibid.*, § 251-257.

o policijskom ispitivanju kao dokaza u kaznenom postupku. Sud je našao da se osuda podnositelja zahtjeva u znatnom dijelu temelji na tom dokazu te da je, na taj način, podnositelj zahtjeva nedvojbeno pogođen ograničenjima u pristupu pravu na branitelja. Budući da ti nedostaci u kasnijem tijeku postupka (na raspravi) nisu kompenzirani, podnositelju zahtjeva uskraćeno je pravo na pravično suđenje u mjeri koja je protivna Konvenciji te je stoga došlo i do samostalne povrede članka 6. stavka 1.<sup>59</sup>

Sud je, dakle, u slučaju *Šebalj* razmotrio povredu prava na branitelja odvojeno od uporabe iskaza podnositelja zahtjeva kao dokaza u kaznenom postupku. Takva odluka Europskog suda izaziva određene dvojbe i nameće pitanje ne radi li se možda o daljnjem razvoju *Salduz doktrine*. Prema mišljenju autora, na odluku Suda u slučaju *Šebalj* treba gledati kao na cjelinu te se prikloniti stajalištu da je prilikom utvrđivanja povrede prava iz članka 6. stavka 3. točke c) u vezi s člankom 6. stavkom 1. (povredu prava na branitelja) Sud nedvojbeno imao na umu i samostalnu povredu članka 6. stavka 1. (zbog uporabe iskaza koje je podnositelj zahtjeva dao policiji kao dokaza u kaznenom postupku). Dakle, Sud je vrednovao je li ograničenje prava na branitelja nerazmjerno narušilo prava obrane.

Postoje dva osnovna načina gledanja na slučajeve *Mađer* i *Šebalj*. Prema prvom, riječ je o izoliranim slučajevima, posljedicama lošeg, neprofesionalnog i nezakonitog postupanja sudionika tih postupaka. Prema drugom, riječ je o slučajevima koji upućuju na postojanje niza nedostataka u načinu na koji je u Hrvatskoj organizirano pravo uhićenika na branitelja tijekom ispitivanja u policijskoj postaji. Autori ovog rada priklanjaju se drugom stajalištu te na slučajeve *Mađer* i *Šebalj* gledaju kao na nedvojbene indikatore da u praksi ispitivanja u policijskoj postaji postoje mnogobrojni problemi. U nastavku rada osvrnut ćemo se samo na one koji su najneposrednije vezani uz temu ovoga rada.

### *2.1.3. U kojoj mjeri hrvatsko zakonodavstvo i praksa ispunjavaju zahtjeve učinkovitog ostvarivanja prava na branitelja koji proizlaze iz slučajeve Mađer i Šebalj*

Ono što je napisano o *Salduz doktrini* jasno upućuje na obvezu zakonodavca da uhićeniku zajamči pravo na branitelja, ali i na obvezu profesionalnog i savjesnog postupanja policije kada je riječ o uhićenikovu pravu na branitelja. Pritom je važno naglasiti da uhićenik ima pravo na branitelja već od trenutka uhićenja. Svako ograničenje prava na branitelja uhićeniku potencijalna je povreda Konvencije. Do povrede prava na branitelja doći će ako Sud,

---

<sup>59</sup> *Ibid.*, § 258-265.

sagledavajući postupak kao cjelinu, zaključili da su ograničenjem prava na branitelja prava obrane nerazmjerno narušena. Do takvog će zaključka u pravilu doći uvijek kada se uhićenikove izjave dane policiji koriste kao osnova za osudu. Stoga treba razmotriti ima li uhićenik prema hrvatskom pravu pravo na branitelja već od trenutka uhićenja te na koji način to pravo ostvaruje. Posebno ćemo se osvrnuti na odredbe ZKP/97 i ZKP/08, a posebno na praksu postupanja policije s uhićenikom, onakvom kakva se pokazuje iz slučajeva *Mađer* i *Šebalj*.

Prema hrvatskom pravu, uhićenik ima pravo na branitelja (članak 6. stavak 1. ZKP/97, članak 7. stavak 2. točka 3. ZKP/08). Prema zakonu, uhićenikovo pravo na branitelja aktivira se već u trenutku njegova uhićenja. Prema ZKP/97, uhićenik je ostvarivao pravo na branitelja bilo tako da sam izabere branitelja, bilo tako da mu policija, ako ima problema u angažiranju branitelja po vlastitom izboru, ponudi da izabere branitelja s liste dežurnih odvjetnika (članak 177. stavak 5.). Međutim, slučajevi *Mađer* i *Šebalj* pokazuju da sustav nije zadovoljavajuće funkcionirao u praksi. Oni upućuju na niz nedostataka u funkcioniranju liste dežurnih odvjetnika – nejavljanja odvjetnika s liste na pozive, pozivanja odvjetnika za koje policija zna da će se pojaviti, a koji nisu nužno odvjetnici koje je izabrao uhićenik<sup>60</sup>, (ne)plaćanje usluga odvjetnika koji se nalaze na listi<sup>61</sup>, što je u konačnici dovodilo do toga da uhićenik koji se žalio braniti uz pomoć branitelja to svoje pravo nije mogao (odgovarajuće) ostvariti.

ZKP/08 slične odredbe za uhićenika nema. Prema odredbama ZKP/08, policija se koristi listom dežurnih odvjetnika jedino ako provodi formalno ispitivanje uhićenika (ako je državni odvjetnik ispitivanje uhićenika kao formalnu dokaznu radnju povjerio policijskom službeniku – istražitelju). Dakle, ZKP/08 kao prvo ne sadržava mehanizme kojima bi se uhićeniku omogućilo ostvarivanje prava na branitelja već u trenutku uhićenja, a kao drugo za ostvarivanje prava na branitelja prilikom formalnog ispitivanja takvog uhićenika koristi se mehanizmom koji je pokazao mnoge nedostatke u praksi. I jedan i drugi nedostatak otvaraju prostore za daljnje slučajeve slične *Mađeru* i *Šebalju* i za daljnje povrede Konvencije.

---

<sup>60</sup> U presudi u slučaju *Mađer*, § 143, nalazi se i podatak da je odvjetnik P. B. tvrdio da je način policijskog i njegova postupanja (pozivanje od policije bez mogućnosti da okrivljenik utječe na izbor branitelja, potpisivanje pripremljenog zapisnika o priznanju a da odvjetnik nije bio prisutan ispitivanju uhićenika) u slučaju *Mađer* uobičajena policijska praksa te da on sam ima oko 200 takvih slučajeva godišnje.

<sup>61</sup> Ovo posebice uzme li se u obzir da ako osumnjičenik nema novaca da plati branitelja, policija nije ovlaštena postavljati branitelja po službenoj dužnosti jer tu vlast ima jedino sud. Policija je dužna pozvati branitelja s liste dežurnih branitelja ako to osumnjičenik zatraži, no ako on nema novaca platiti branitelja, a (izabrani) branitelj ne pristane bez novčane naknade na obranu - tada je vidljivo da osumnjičenik u ovoj prethodnoj fazi postupka zapravo nema zajamčeno pravo na branitelja (po službenoj dužnosti) ako nije u mogućnosti platiti branitelja.

Osim problema koje uhićenici imaju u ostvarivanju prava na branitelja, ovdje bismo se željeli osvrnuti i na položaj osumnjičenika prilikom policijskog ispitivanja. Smatramo da je sukladno judikaturi Europskog suda potrebno raditi razliku između ispitivanja osumnjičenika koji se dragovoljno odazvao na obavijesni razgovor i onoga koji je prisilno doveden u policijsku postaju, a da pritom nije uhićen (članak 208. stavak 3. ZKP/08). Naime, i na prisilno dovedenog se osumnjičenika, prema mišljenju autora, primjenjuje članak 6. Konvencije te mu treba priznati sva prava tamo zajamčena, uključujući i pravo na branitelja, jednako kao i uhićeniku.<sup>62</sup> Ograničenje prava na branitelja toj skupini osumnjičenika predstavlja postupanje protivno Konvenciji i potencijalnu povredu njezinih odredaba.

## 2.2. Pravo na branitelja na raspravi

U travnju 2009. Europski je sud u presudi u slučaju *Hanževački*<sup>63</sup> utvrdio da je Republika Hrvatska povrijedila pravo podnositelja zahtjeva zajamčeno člankom 6. stavkom 3. točkom c) zajedno s člankom 6. stavkom 1. Konvencije zato što je podnositelju zahtjeva uskratila mogućnost da se na raspravi brani uz pomoć branitelja po vlastitom izboru. Ukratko ćemo prikazati presudu, a nakon toga analizirat ćemo odredbe hrvatskog zakonodavstva koje omogućuju održavanje rasprave u odsutnosti branitelja i preispitati njihovu usklađenost s Konvencijom i praksom Suda.

### 2.2.1. Slučaj *Hanževački*

Podnositelja zahtjeva osudio je prvostupanjski sud na uvjetnu kaznu zatvora u trajanju 3 mjeseca uz rok kušnje od 1 godine zbog kaznenog djela iz članka 230. stavka 1. Kaznenog zakona (nedozvoljena uporaba autorskog djela ili izvedbe umjetnika izvođača). Osuđujuća presuda uslijedila je nakon što je prvotno donesena oslobađajuća presuda ukinuta od žalbenog suda. U ponovljenom postupku, nakon što je održano jedno raspravno ročište, sljedeća dva su odgođena, jednom na prijedlog branitelja podnositelja zahtjeva zbog prije dogovorenog putovanja, a jednom zbog bolesti suca. Na posljednje ročište branitelj podnositelja zahtjeva nije pristupio. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da je njegov branitelj neposredno prije održavanja ročišta telefonom nazvao sud i tražio razgovor sa sucem koji je vodio raspravu kako bi zatražio odgodu

---

<sup>62</sup> Krapac, *op. cit.* bilj. 10, str. 330-331.

<sup>63</sup> *Hanževački v. Croatia*, *app. no.* 17182/07. Presuda je donesena 16. travnja 2009., a konačna je postala 16. srpnja 2009.

ročišta zbog bolesti, koja je nastupila dan prije održavanja ročišta, ali sudac nije želio s njim razgovarati. Na to je branitelj, prema tvrdnjama podnositelja zahtjeva, zamolio jednog od sudskih službenika da obavijesti suca o njegovoj nemogućnosti da pristupi ročištu zbog bolesti. Sudski službenik to je i učinio. U raspravnom zapisniku nije bilo traga o zahtjevu branitelja da se rasprava odgodi. Nakon što je rasprava počela, podnositelj zahtjeva zatražio je njezinu odgodu zbog nedolaska branitelja jer se nije želio braniti sam, bez pomoći branitelja. Sudac je taj zahtjev odbio smatrajući da odsutnost branitelja nije štetna za obranu i ročište je održano bez branitelja. Na njemu je podnositelj zahtjeva iznio neke dokaze i održao završnu riječ. Protiv prvostupanjske presude podnositelj zahtjeva izjavio je žalbu, pozivajući se, između ostalog, da je došlo do povrede prava obrane na raspravi njezinim održavanjem u odsutnosti branitelja. Uz žalbu je podnio i medicinsku dokumentaciju kao dokaz bolesti svojega branitelja na dan održavanja završnog raspravnog ročišta. Drugostupanjski sud nije prihvatio žalbene navode. Utvrdio je da izostanak branitelja sa završnog raspravnog ročišta ne predstavlja bitnu povredu odredaba kaznenog postupka iz članka 367. stavka 3. ZKP/97, jer njegov izostanak ni na koji način nije mogao utjecati na donesenu presudu.<sup>64</sup>

Sud je utvrdio da je došlo do povrede prava podnositelja zahtjeva zajamčenog člankom 6. stavkom 1. u vezi s člankom 6. stavkom 3. točkom c) Konvencije. Sud je prije svega naglasio da njegova zadaća nije da odluči je li u konkretnom slučaju postupanje raspravnog suda bilo u skladu s domaćim pravom ili ne, već da sagleda ispunjava li postupak proveden prema podnositelju zahtjeva standarde pravičnog postupka iz članka 6. Konvencije.<sup>65</sup> Načelni stav Suda jest da kad god je riječ o osobi koja je optužena za kazneno djelo, a koja se želi braniti uz pomoć branitelja, ta joj se mogućnost mora osigurati.<sup>66</sup> Da bi u takvoj situaciji uskrata prava na branitelja bila u skladu s Konvencijom, moraju postojati posebne okolnosti koje to opravdavaju. Posebne okolnosti Sud je u konkretnom slučaju sveo na dva pitanja: može li se postupanje obrane smatrati zlonamjernim i usmjerenim na odugovlačenje postupka te je li odsutnost branitelja bila štetna za interese obrane. Pri traženju odgovora na prvo pitanje, a temeljeći svoju analizu prvenstveno na činjenicama slučaja, Sud je zaključio da se iz postupanja podnositelja zahtjeva i njegovog branitelja u prvostupanjskom postupku ne može zaključiti da su postupali zlonamjerno i s ciljem odugovlačenja postupka. Sud je istaknuo da je svjestan važnosti učinkovitog provođenja kaznenog postupka, ali i izrazio načelan stav da se zahtjev za učinkovitošću postupka ne može ostvarivati na štetu prava obrane

---

<sup>64</sup> *Ibid.*, § 4-11.

<sup>65</sup> *Ibid.*, § 20.

<sup>66</sup> *Ibid.*, § 21.

u mjeri koja bi bila protivna jamstvima iz članka 6. Konvencije.<sup>67</sup> S obzirom na drugo pitanje, Sud iznosi suprotno mišljenje od onoga koje je dao žalbeni sud u domaćem kaznenom postupku – odsutnost branitelja bila je štetna za interese obrane. Ovaj zaključak Sud temelji na ocjeni važnosti završnog raspravnog ročišta kao jedine prilike za obje stranke u kaznenom postupku da usmeno predstave svoje viđenje cijelog slučaja i izvedenih dokaza te analiziraju rezultate postupka.<sup>68</sup>

### 2.2.2. *Odredbe hrvatskog prava o održavanju rasprave u odsutnosti branitelja i njihova usklađenost s Konvencijom i praksom Suda*

Mogućnost održavanja rasprave u odsutnosti branitelja bila je predviđena člankom 306. ZKP/97. Prema toj odredbi, da bi se rasprava mogla održati bez branitelja, bilo je potrebno da se ispuni nekoliko pretpostavki: a) branitelj je uredno pozvan na raspravu, b) nije izvijestio sud o razlogu spriječenosti čim je za njega saznao, c) optuženik je odmah pozvan da uzme drugog branitelja, d) optuženik nije uzeo drugog branitelja, e) odsutnost branitelja ne bi bila štetna za obranu. U ZKP/08 takve odredbe nema. Njoj odgovarajuća odredba jest ona u članku 403. ZKP/08 prema kojoj se rasprava ne može održati bez prisutnosti branitelja koji je uredno pozvan, a ne izvijesti sud o razlogu spriječenosti, čim je za njega saznao, već ga sud može kazniti novčanom kaznom do 50.000,00 kuna i odrediti da troškovi odgode rasprave padaju na njegov teret te o izricanju novčane kazne obavijestiti Hrvatsku odvjetničku komoru. S obzirom na to da je ZKP/08 izglasan u prosincu 2008., a presuda u slučaju *Hanževački* donesena u srpnju 2009., jasno je da ona nije mogla utjecati na zakonopisca u formuliranju nove zakonske odredbe iz članka 403. ZKP/08.<sup>69</sup>

Određenu zabunu izazivaju posebne odredbe o održavanju rasprave bez prisutnosti branitelja u skraćenom postupku. Istovjetna odredba sadržana je u članku 438. stavku 5. ZKP/97 te članku 530. stavku 3. ZKP/08. Prema toj odredbi, okrivljenik će se u pozivu za raspravu u skraćenom postupku upozoriti da se rasprava neće odgoditi zbog nedolaska branitelja na raspravu ili uzimanja branitelja tek na raspravi, osim ako je riječ o obveznoj obrani. Ta se odredba mogla smatrati opravdanom u ZKP/97, ako je tumačena zajedno s odredbom članka 306. ZKP/97. Međutim, nije jasno koji je njezin smisao u

---

<sup>67</sup> *Ibid.*, § 23-24.

<sup>68</sup> *Ibid.*, § 25. Za presudu u slučaju *Hanževački v. Krapac*, *op. cit.* bilj. 1, str. 164, Valković, *op. cit.* bilj. 27, str. 86-89.

<sup>69</sup> Što je ponukalo zakonopisca da odustane od odredbe istovjetne onoj iz članka 306. ZKP/97, autorima je ostalo nejasno jer u obrazloženjima Prijedloga Zakona o kaznenom postupku i Konačnog prijedloga Zakona o kaznenom postupku nisu pronašli očitovanje o tome.

ZKP/08. Daje li ona ovlast sudu pojedincu ili vijeću u skraćenom postupku da – bez obzira na razloge nedolaska branitelja i bez obzira na izričitu želju okrivljenika da se na raspravi brani uz pomoć branitelja – odluči da se rasprava održi bez branitelja? Ako bi se ova odredba tumačila na taj način, bilo bi to postupanje koje flagrantno krši okrivljenikovo pravo na branitelja. Ove odredbe o skraćenom postupku još više zabrinjavaju ako se ima u vidu da se prema najnovijim izmjenama ZKP/08 iz srpnja 2011. skraćeni postupak vodi za sva kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do 12 godina! Pored toga, konstrukcija raspravnog dijela skraćenog kaznenog postupka stubokom je promijenjena. Prisutnost državnog odvjetnika na raspravi sada je obvezna, a sudu su do krajnjih granice ograničene mogućnosti da po vlastitoj inicijativi izvodi dokaze i tako djeluje na uspostavljanju ravnoteže između procesnih stranaka. Stoga članak 530. stavak 3. ZKP/08 zahtijeva hitnu izmjenу na način da se odredba o mogućnosti održavanja rasprave bez branitelja u skraćenom postupku ograniči na a) slučajeve u kojima optuženik pristaje na održavanje rasprave u odsutnosti branitelja i b) iznimne, u zakonu točno opisane slučajeve, koji se u osnovi svode na situacije u kojima je nedolazak branitelja neopravdan, usmjeren na odugovlačenje postupka, a njegova odsutnost nije štetna za interese obrane.

### 3. PRAVO NA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ

Okrivljenik koji nema sredstava platiti branitelja ima, u skladu s člankom 6. stavkom 3. točkom c) Konvencije, pravo na besplatnu pravnu pomoć. U slučaju *Prežec* Sud je utvrdio da je Republika Hrvatska podnositelju zahtjeva to pravo povrijedila. U nastavku rada prvo se prikazuje odluka Suda u slučaju *Prežec*, a kroz nju i praksa Suda vezana uz pravo na besplatnu pravnu pomoć, a završno se analiziraju odredbe ZKP/08 o pravu na branitelja na teret proračuna i njihov odnos prema pravu na besplatnu pravnu pomoć iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije.

#### 3.1. Slučaj *Prežec*

Protiv podnositelja zahtjeva vodio se pred hrvatskim sudovima postupak za kazneno djelo prijetnje počinjeno prema službeniku zatvora za vrijeme izdržavanja dvanaestogodišnje zatvorske kazne na koju je osuđen zbog kaznenog djela ubojstva. Tijekom rasprave pred prvostupanjskim sudom prvotno je zatražio postavljanje branitelja na teret proračunskih sredstava, pozivajući se na svoje loše imovinsko stanje i zdravstvene probleme, ali mu branitelj nije postavljen. Prilikom očitovanja o optužnici izjavio je da ništa ne razumije,

zbog čega je u psihijatrijskoj ustanovi izvršen njegov pregled i vještačenje koji je pokazao da je riječ o osobi s duševnim smetnjama koja se u nekoliko navrata liječila u zatvorskoj bolnici i koja je kazneno djelo prijetnje počinila u stanju smanjene ubrojivosti (zbog čega je predložena sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja), ali je raspravno sposoban. U kasnijem tijeku postupka podnositelj zahtjeva izjavio je da će se braniti sam, iako smatra da su mu na taj način povrijeđena ustavom zajamčena prava. Proglašen je krivim i osuđen na višemjesečnu zatvorsku kaznu i izrečena mu je sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja. U žalbenom mu je postupku postavljen branitelj na teret proračunskih sredstava. Prema tvrdnjama podnositelja zahtjeva, postavljeni branitelj nijednom nije s njim kontaktirao niti su se u rješenju o njegovu postavljanju nalazili podaci za kontakt. Žalbe su podnijeli podnositelj zahtjeva i postavljeni branitelj. Podnositelj zahtjeva se žalio, između ostalog, na povredu prava obrane na raspravi zato što mu nije omogućeno da se brani uz pomoć branitelja. Drugostupanjski je sud njegovu žalbu odbio našavši da nepostavljanjem branitelja nije došlo do povrede prava na obranu jer je psihijatrijski nalaz pokazao da je podnositelj zahtjeva sposoban sam se braniti i da je uostalom, i izabrao braniti se sam.<sup>70</sup>

Sud je utvrdio da je u ovom slučaju došlo do povrede prava na besplatnu pravnu pomoć zajamčenog člankom 6. stavkom 3. točkom c) Konvencije, a posljedično i do povrede prava na pravični postupak iz članka 6. stavka 1. Konvencije. Sud je svoju odluku donio nakon što je posebno razmotrio tri pitanja: je li u konkretnom slučaju došlo do odricanja od prava na branitelja, je li Konvencija povrijeđena nepostavljanjem branitelja na raspravi te je li način na koji je podnositelj zahtjeva ostvario pravo na branitelja na teret proračunskih sredstava u žalbenom postupku u skladu s Konvencijom.<sup>71</sup> Kroz analizu odgovora na ta tri pitanja općenito ćemo razmotriti temeljna načela u vezi s ostvarivanjem prava na besplatnu pravnu pomoć koja je u svojoj praksi ustanovio Sud.

### *3.1.1. Odricanje od prava na branitelja*

S obzirom na prvo pitanje, Sud je imao na umu da je podnositelj zahtjeva tijekom rasprave u postupku pred hrvatskim sudovima u jednom trenutku izjavio da će se braniti sam, iako smatra da su mu na taj način povrijeđena ustavom zajamčena prava, te je razmotrio može li se takva izjava, a u kontekstu svih

---

<sup>70</sup> *Prežec v. Croatia*, app. no. 48185/07 (dalje u bilješkama *Prežec*). Presuda je donesena 15. listopada 2009., a postala je konačna 15. siječnja 2010., § 4-15.

<sup>71</sup> Za presudu u slučaju *Prežec v. Krapac*, op. cit. bilj. 1, str. 165, Valković, op. cit. bilj. 27, str. 81-86.



ostalih okolnosti slučaja, smatrati odricanjem od prava na branitelja. Nedvojbeno je da se sukladno praksi Suda osoba može, bilo izričito, bilo prešutno, odreći pojedinih sastavnica sadržanih u pravu na pravični postupak. Međutim, da bi takvo odricanje bilo sukladno Konvenciji, mora ispuniti sljedeće zahtjeve: mora se nedvojbeno ustanoviti, ne smije biti suprotno nijednom važnom javnom interesu te mora biti popraćeno minimalnim jamstvima razmjernima njegovoj važnosti.<sup>72</sup> Ima li se na umu duševne smetnje podnositelja zahtjeva te njegov nedvojbeno utvrđeni zahtjev da mu se postavi branitelj na teret proračunskih sredstava, Sud nije prihvatio tvrdnje Vlade Republike Hrvatske da se podnositelj zahtjeva odrekao prava na branitelja tijekom postupka na raspravi.<sup>73</sup>

### 3.1.2. *Pretpostavke za ostvarivanje besplatne pravne pomoći*

Prije davanja odgovora na drugo pitanje, potrebno je prethodno razmotriti dvije temeljne pretpostavke koje članak 6. stavak 3. točka c) Konvencije zahtijeva da bi osoba ostvarila pravo na besplatnu pravnu pomoć u kaznenom postupku. Prva je nedostatak sredstava za plaćanje pravne pomoći, a druga je određena standardom interesa pravde.

S obzirom na nemogućnost podnositelja zahtjeva da podmiri troškove branitelja, misli se na nemogućnost u domaćem kaznenom postupku u trenutku kada je podnositelj zahtjeva tražio da mu se postavi branitelj na teret javnih sredstava. Kako se postupci pred Europskim sudom vode i nekoliko godina nakon postupaka pred domaćim tijelima, u kojem razdoblju može doći do znatnih promjena u imovinskom stanju podnositelja zahtjeva, utvrđivanje ovog kriterija dosta je problematično. Teret dokaza je na podnositelju zahtjeva.<sup>74</sup> Međutim, s obzirom na naprijed navedene okolnosti, zahtjevi koji se postavljaju pred njega niži su od onih koji se mogu očekivati u postupcima pred domaćim tijelima. Od podnositelja zahtjeva ne može se, naime, očekivati da podnose nepobitne dokaze o svojem tadašnjem financijskom stanju.<sup>75</sup> Ako Sud na temelju činjenica slučaja pronade niz indikacija koje upućuju na pozitivan zaključak o lošem imovinskom stanju podnositelja zahtjeva, a istodobno ne postoje jasne indikacije za suprotan zaključak, kriterij nedostatka sredstava

---

<sup>72</sup> *Prežec*, § 26. V. jednako i u presudama *Sibgatullin v. Russia*, app. no. 32165/02, *Judgment of 23 April 2009*, § 46, *Samokhvalov v. Russia*, app. no. 3891/03, *Judgment of 12 February 2009*, § 57.

<sup>73</sup> *Prežec*, § 27.

<sup>74</sup> Harris, O'Boyle & Warbrick, *op. cit.* bilj. 16, str. 317.

<sup>75</sup> Svoje loše financijsko stanje podnositelj zahtjeva na mora dokazati izvan svake sumnje, *Ibid.*, str. 317.

smatra se zadovoljenim. Sud je takav pristup prvi put primijenio u slučaju *Pakelli*<sup>76</sup> te ga je potvrdio u svojim kasnijim presudama.<sup>77</sup>

U slučaju *Prežec*, a s obzirom na činjenicu da je podnositelju zahtjeva u žalbenom postupku dodijeljen branitelj na teret proračunskih sredstava, Sud je pitanje lošeg imovinskog stanja podnositelja zahtjeva smatrao nespornim.<sup>78</sup>

Standard interesa pravde teško je definirati. Odlučujućim za određivanje njegova sadržaja može se smatrati pitanje bi li postupak u kojem bi okrivljeniku bilo uskraćeno pravo na branitelja i dalje bio pravičan u smislu Konvencije.<sup>79</sup> Odluku o tome je li zadovoljen standard interesa pravde Sud donosi na temelju svih okolnosti slučaja. Pri tome su se kroz dosadašnju judikaturu iskristalizirale četiri osnovne skupine razloga za zadovoljenje standarda interesa pravde.<sup>80</sup> Sud u svakom slučaju razmatra svaki od tih zahtjeva. Nekad će utvrđenje jednoga od njih biti dovoljno za zaključak o postojanju interesa pravde, a nekad će takav zaključak proizaći iz njihove ukupnosti.<sup>81</sup>

Prva se skupina razloga odnosi na **težinu kaznenog djela** sagledanu kroz u domaćem kaznenom zakonodavstvu zapriječenu kaznu. Pritom već sama činjenica da podnositelju zahtjeva kao okrivljeniku u domaćem kaznenom postupku prijeti izricanje kazne zatvora zadovoljava standard interesa pravde. Riječ je o apstraktno propisanoj kazni zatvora, a ne o vjerojatnosti da će u konkretnom slučaju zaista doći do izricanja kazne zatvora.<sup>82</sup> Dakle, kad god se protiv okrivljenika vodi kazneni postupak za kazneno djelo za koje je propisa-

---

<sup>76</sup> *Pakelli v. Germany, app. no. 8398/78, Judgment of 25 April 1983, § 32-34.* U ovom slučaju kao indikacije koje su Sud dovele do zaključka o nedostatku sredstava na strani podnositelja zahtjeva uzete su u obzir sljedeće okolnosti: podnositelj zahtjeva nedugo prije početka domaćeg kaznenog postupka dvije je godine proveo u zatvoru, odobren mu je zahtjev za pružanje besplatne pravne pomoći u postupku pred Europskim sudom te je u domaćem kaznenom postupku iskazao spremnost da dokaže svoje loše imovinsko stanje, što mu sud nije dopustio.

<sup>77</sup> V. primjerice presudu u slučaju *Tsonyo Tsonev v. Bulgaria, app. no. 2376/03, Judgment of 14 January 2010, § 39: The Court notes the difficulties in assessing at this stage whether the applicant lacked sufficient means to pay for legal assistance in connection with his representation before the Supreme Court of Cassation. There are, however, indications which suggest that this was so. [...] In the light of these facts and in view of the absence of clear indications to the contrary, the Court is satisfied that the applicant lacked sufficient means to pay for his legal representation in the cassation proceedings.* Jednako i u slučaju *Twalib v. Greece, app. no. 42/1997/826/1032, Judgment of 9 June 1998, § 51.*

<sup>78</sup> *Prežec, § 29.*

<sup>79</sup> Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 272.

<sup>80</sup> *Ibid.*, str. 272-276. Drugi komentatori navode tri skupine razloga, v. Harris, O'Boyle & Warbrick, *op. cit.* bilj. 16, str. 318, Ed Cape, Jacqueline Hodgson, Ties Prakken and Taru Spronken (eds.), *Suspects in Europe, Procedural Rights at the Investigative Stage of the Criminal Process in the European Union*, Intersentia, 2005., str. 26.

<sup>81</sup> Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 273.

<sup>82</sup> Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 274, Harris, O'Boyle & Warbrick, *op. cit.* bilj. 16, str. 318 (bilj. 1130), Valković, *op. cit.* bilj. 27, str. 67.

na kazna zatvora, standard interesa pravde je zadovoljen.<sup>83</sup> Druga se skupina razloga odnosi na **pravnu i činjeničnu složenost slučaja**. Što je slučaj pravno i činjenično složeniji, veća je vjerojatnost da će standard interesa pravde biti zadovoljen.<sup>84</sup> Treća se skupina razloga odnosi na **posebnosti postupka**. Tako, kad god u postupku optužnicu zastupa državni odvjetnik, načelo jednakosti oružja u pravilu će zahtijevati da i okrivljenika zastupa odvjetnik.<sup>85</sup> Četvrta skupina razloga odnosi se na **okrivljenikovu sposobnost da sam zastupa svoje interese u postupku**.<sup>86</sup> Okolnost da je okrivljenik osoba s tjelesnim nedostacima ili duševnim smetnjama ili stranac govorit će u prilog opravdanosti dodjeljivanja besplatne pravne pomoći takvom okrivljeniku.<sup>87</sup>

Četiri su skupine razloga zbog kojih je Sud u slučaju *Prežec* standard interesa pravde smatrao zadovoljenim: a) zdravstveno stanje podnositelja zahtjeva (psihijatrijskim pregledom utvrđene duševne smetnje, smanjena ubrojjivost, prema njemu je primijenjena mjera obveznog psihijatrijskog liječenja), b) činjenica da je riječ o osobi koja se nalazi na izdržavanju dugotrajne zatvorske kazne, a protiv nje se vodio kazneni postupak za kazneno djelo počinjeno prema zatvorskom službeniku, c) postupak se vodio za kazneno djelo za koje se može izreći kazna zatvora i d) posebna važnost prava na branitelja na raspravi kao središnjem dijelu kaznenog postupka. Pritom je potrebno napomenuti da je Sud već na temelju okolnosti zdravstvenog stanja podnositelja zahtjeva i činjenice da je kao osoba na odsluženju zatvorske kazne optužen za kazneno djelo počinjeno prema zatvorskom službeniku smatrao kriterij interesa pravde zadovoljenim, a okolnosti navedene pod c) i d) tu su ocjenu učinile samo još čvršćom i jasnijom.<sup>88</sup>

### 3.1.3. Kvaliteta pružene pravne pomoći

Sukladno praksi Suda, da bi država zadovoljila članak 6. stavak 3. točku c) Konvencije, nije dovoljno samo da optuženiku u kaznenom postupku, kad se

<sup>83</sup> Tako u slučaju *Quaranta (Quaranta v. Switzerland, app. no. 12744/87, Judgment of 24 May 1991)*, § 61: *the imposition of a more severe sentence was not a legal impossibility. [...] The maximum sentence was three years' imprisonment. [...] In the present case, free legal assistance should have been afforded by reason of the mere fact that so much was at stake. Trechsel iznosi donekle drugačije stajalište. Prema njemu, svaka kazna zatvora nije dovoljna za zadovoljenje interesa pravde, već se mora raditi o kazni određene težine (između tri i šest mjeseci). Iznimno, iako okrivljeniku prijeti izricanje kazne zatvora, interesi pravde neće zahtijevati postavljanje branitelja ako je kazna kratka (do tri mjeseca), a riječ je o jednostavnom slučaju u kojem se i okrivljenik sam može dovoljno dobro zastupati, Trechsel, *op. cit.* bilj. 9, str. 274-275.*

<sup>84</sup> Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 275, Harris, O'Boyle & Warbrick, *op. cit.* bilj. 16, str. 318.

<sup>85</sup> Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 275.

<sup>86</sup> Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 276, Harris, O'Boyle & Warbrick, *op. cit.* bilj. 16, str. 318.

<sup>87</sup> Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 276.

<sup>88</sup> *Prežec*, § 29.

za to zadovolje kriteriji, dodijeli besplatnu pravnu pomoć, već pod određenim okolnostima država odgovara i za način na koji se ta besplatna pravna pomoć ostvaruje. Naime, pod tim okolnostima, za državna tijela, u prvom redu sud, aktivira se pozitivna obveza da poduzmu mjere kako bi optuženikovo pravo na branitelja bilo ne samo deklaratorno već i učinkovito ostvareno.<sup>89</sup> To je u skladu s jednim od temeljnih obilježja koja pravima zajamčenim Konvencijom nastoji kroz svoju praksu osigurati Sud – da je riječ o pravima koja su ne samo teoretska i iluzorna već praktična i učinkovita.<sup>90</sup> Sud je svjestan činjenice da se država ne može smatrati odgovornom za svaki propust u postupanju bilo od okrivljenika izabranog, bilo postavljenog branitelja.<sup>91</sup> Postupanje branitelja prvenstveno je stvar odnosa između okrivljenika i branitelja. Međutim, nadležna su državna tijela dužna u taj odnos intervenirati ako je nesavjesno postupanje branitelja očigledno ili su na nj dovoljno upozorena na neki drugi način.<sup>92</sup>

Sud je u slučaju *Prežec* našao niz okolnosti koje upućuju na to da država (sud) nije ni na odgovarajući način osigurala podnositelju zahtjeva pravo na branitelja, niti je intervenirala u taj odnos kad je bilo očigledno da je to morala učiniti. Prije svega, u izreci rješenja o postavljanju branitelja navedeno je ime jednog, a u obrazloženju ime drugog branitelja. Rješenje, koje je dostavljeno podnositelju zahtjeva nije sadržavalo podatke za kontakt (telefonski broj, adresu) nijednog od postavljenih branitelja, čime je podnositelju zahtjeva bilo onemogućeno da s njima stupi u kontakt. Taj bi se nedostatak možda mogao smatrati nevažnim da je ijedan od postavljenih branitelja posjetio podnositelja zahtjeva u zatvoru, što se nije dogodilo. Sud je posebno bio iznenađen činjenicom da je jedan od postavljenih branitelja podnio žalbu na prvostupanjsku presudu, iako prethodno nije dobio nikakve informacije od podnositelja zahtjeva, jer ga nije kontaktirao, a podnositelj zahtjeva se tijekom rasprave branio šutnjom.<sup>93</sup> Jasno je da s obzirom na sve utvrđene okolnosti Sud nije mogao doći do drugačijeg zaključka nego da je pravo na branitelja u žalbenom postupku za podnositelja zahtjeva bilo samo teoretsko i iluzorno, a ne praktično i učinkovito, kako zahtjeva Konvencija.

---

<sup>89</sup> Valković, *op. cit.* bilj. 27, str. 63.

<sup>90</sup> Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 287.

<sup>91</sup> Dužnost države da okrivljeniku osigura učinkovito pravo na pravnu pomoć postoji ne samo u slučaju od države postavljenog branitelja već i u slučaju od okrivljenika slobodno izabranog branitelja, v. Trechsel, *op. cit.* bilj. 2, str. 287, Valković, *op. cit.* bilj. 27, str. 63.

<sup>92</sup> *Prežec*, § 30. V. i presudu u slučaju *Kamasinski v. Austria*, *app. no. 9783/82, Judgment of 19 December 1989*, § 65: *The Court agrees with the Commission that the competent national authorities are required under Article 6 § 3 (c) (art. 6-3-c) to intervene only if a failure by legal aid counsel to provide effective representation is manifest or sufficiently brought to their attention in some other way.*

<sup>93</sup> *Prežec*, § 31.

Pitanje načina na koji je podnositelj zahtjeva ostvario pravo na pravnu pomoć branitelja po službenoj dužnosti postavilo se i u slučaju *Mađer* (v. *supra*, 2. 1. 1.). Ovdje se nije radilo o kvaliteti zastupanja pruženoj od branitelja na teret proračunskih sredstava, već branitelja postavljanog u slučaju obvezne obrane. Međutim, načela koja vrijede za kvalitetu pružene pravne pomoći jednaka su u oba slučaja. Podnositelj zahtjeva pritužio se da ga branitelj postavljan po službenoj dužnosti nije redovito posjećivao u pritvoru (istražnom zatvoru) odnosno da je to učinio tek 333. dan njegova boravka u pritvoru, a i onda samo kako bi zatražio novac. Sud je utvrdio da ta činjenica nije utjecala na pravičnost postupka prema podnositelju zahtjeva jer je postavljeni branitelj bio prisutan svim raspravnim ročištima i na odgovarajući je način zastupao interese podnositelja zahtjeva u postupku. Budući da nedostatak kontakata u pritvoru (istražnom zatvoru) nije naštetio pravima obrane u mjeri koja bi bila protivna načelu pravičnoga postupka, nije došlo do povrede prava na branitelja iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije.<sup>94</sup>

Zaključno se o slučaju *Prežec* može kazati da je osuda Hrvatske za povredu prava na pravični postupak u vezi s uskratkom prava na besplatnu pravnu pomoć posljedica niza propusta u postupanju nadležnih hrvatskih tijela: suda, ali i branitelja. ZKP/97 koji je nadležni hrvatski sud u postupku primjenjivao pružio je, barem za okolnosti ovoga slučaja, dobru osnovu za postupanje u skladu s Konvencijom. Slučaj *Prežec* ponukao nas je da se upustimo u *in abstracto* ocjenu usklađenosti odredbe ZKP/08 o pravu na branitelja na teret proračunskih sredstava s Konvencijom i praksom Suda.

### **3.3. Odredbe hrvatskog prava o pravu na branitelja na teret proračunskih sredstava i njihova usklađenost s pravom na besplatnu pravnu pomoć iz članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije**

Prije svega valja napomenuti da odredba članka 6. stavka 3. točke c) ostavlja državama strankama slobodu u izboru načina na koji će njome zajamčeno pravo urediti u domaćim pravnim poredcima. Europski sud, međutim, zadržava pravo da ocijeni je li način na koji su to učinile u skladu sa zahtjevima pravičnog postupka.<sup>95</sup>

ZKP/97 sadržavao je odredbu o pravu na branitelja na teret proračunskih sredstava u članku 66. Ta je odredba za postavljanje branitelja siromašnom okrivljeniku zahtijevala ispunjenje dviju pretpostavki propisanih u stavku 1.:

---

<sup>94</sup> *Mađer*, § 162-169.

<sup>95</sup> *Imbrioscia v. Switzerland*, app. no. 13972/88, Judgment of 24 November 1993, § 38, *Prežec*, § 28.

da je riječ o okrivljeniku koji prema svom imovnom stanju ne može podmiriti troškove obrane te da je postavljanje branitelja takvom okrivljeniku opravdano posebnim okolnostima slučaja. Stavak 2. sadržavao je ograničenje s obzirom na vrijeme kada okrivljenik takav zahtjev može postaviti – samo nakon podignuća optužnice.

ZKP/08 isto pravo regulira u članku 72. Pretpostavke koje se moraju ispuniti izvorno su bile jednake onima iz ZKP/97 (imovno stanje, posebne okolnosti slučaja). Međutim, pored dotadašnjeg vremenskog ograničenja (nakon podizanja optužnice), dodano je još jedno koje se odnosi na težinu kaznenog djela. Letvica je podignuta visoko – pravo na branitelja na teret proračunskih sredstava mogao je ostvariti samo okrivljenik u postupku za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina.

Izmjenama i dopunama ZKP/08 iz 2011. godine ova je odredba znatno izmijenjena. Imovno stanje i dalje je pretpostavka za ostvarivanje ovoga prava, a zadržano je i vremensko ograničenje, međutim posebne okolnosti slučaja su izostavljene. Umjesto njih, kao pravnog standarda o čijoj primjeni u svakom slučaju, na temelju okolnosti pojedinog slučaja, odlučuje sud, zakonopisac se odlučio kriterije jasno definirati zakonom, ne ostavljajući sudu područje diskrecije u njihovoj primjeni. Tako sada svaki okrivljenik protiv kojeg se vodi postupak za kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora, na njegov zahtjev, ostvaruje, nakon podizanja optužnice, pravo na branitelja na teret proračunskih sredstava. Zakonopisac je u tekst Zakona unio neoborivu pretpostavku da okolnost da se postupak vodi za kazneno djelo za koje se može izreći kazna zatvora ispunjava standard posebnih okolnosti slučaja (rječnikom ZKP/97), odnosno interesa pravde (rječnikom Suda).

Čini se da se zakonopisac vodio upravo judikaturom Europskog suda za ljudska prava koji je u nizu svojih presuda utvrdio kako već sama činjenica da okrivljeniku prijeti izricanje kazne zatvora zahtijeva dodjeljivanje besplatne pravne pomoći, ako je zadovoljen i imovinski kriterij.<sup>96</sup> Stoga se ta odredba iz pozicije judikature Europskog suda na prvi pogled čini opravdanom. Međutim, postavlja se pitanje postoje li slučajevi u kojima sukladno praksi Europskog suda kriterij interesa pravde može biti zadovoljen, a da je riječ o postupku za kazneno djelo za koje se ne može izreći kazna zatvora. Takve su situacije moguće, što potvrđuje i odluka Suda u slučaju *Prežec*, kada je Sud već na temelju okolnosti da je riječ o osobi s duševnim smetnjama protiv koje se vodi postupak za kazneno djelo počinjeno prema zatvorskom službeniku za vrijeme izdržavanje višegodišnje zatvorske kazne smatrao standard interesa pravde zadovoljenim. Okolnosti da se radilo o postupku za kazneno djelo za koje se može izreći kazna zatvora i važnost branitelja u procesnom stadiju rasprave samo su pojačali ovo utvrđenje Suda. Međutim, budući da u hrvatskom

---

<sup>96</sup> *Supra*, 3. 1. 2.

Kaznenom zakonu postoje samo četiri kaznena djela za koja nije propisana kazna zatvora (uvreda iz članka 199. stavka 1., kleveta iz članka 200. stavaka 1. i 2., iznošenje osobnih i obiteljskih prilika iz članka 201. stavaka 1. i 2. te predbacivanje kaznenog djela iz članka 202. stavaka 1. i 2.), zamišljena situacija ograničena je na iznimno malen broj inkriminacija. To istodobno znači da u postupku za gotovo sva kaznena djela siromašni okrivljenik ima pravo na branitelja na teret proračunskih sredstava sukladno odredbi članka 72. ZKP/08.

Sukladnost te odredbe Konvenciji posebno ćemo analizirati iz aspekata vremenskog ograničenja u ostvarivanju prava na branitelja na teret proračunskih sredstava.

### 3.3.1. Vremensko ograničenje

Prema odredbama hrvatskog kaznenog procesnog zakonodavstva, kako je prije istaknuto, pravo na branitelja na teret proračunskih sredstava okrivljenik može ostvariti tek nakon što je protiv njega podignuta optužnica. U ranijim fazama postupka, tijekom kaznenog progona i eventualne istrage, okrivljenik ne može ostvariti pravo na branitelja na teret proračunskih sredstava. Ako okrivljenik ne pripada jednoj od kategorija okrivljenika za koje je obrana već u prethodnom postupku obvezna,<sup>97</sup> iako je riječ o siromašnom okrivljeniku, bit će primoran braniti se sam. Postavlja se pitanje koliko je opravdano obranu okrivljenika uz pomoć branitelja u inicijalnim fazama postupka (do podizanja optužnice) učiniti ovisnom o njihovu imovinskom stanju, odnosno nije li potrebno za siromašne okrivljenike predvidjeti pravo na branitelja na teret proračunskih sredstava od samog početka postupka. Jasno je, naime, da se postavljanjem takvog vremenskog ograničenja favoriziraju okrivljenici boljeg imovinskog stanja. Njima je od samog početka postupka otvorena mogućnost imenovanja branitelja po vlastitom izboru.<sup>98</sup> Takvu mogućnost po prirodi stvari nemaju osobe slabog imovnog stanja i ako ne spadaju u jednu od kategorija zakonom previđenih slučajeva obvezne obrane, bit će primorani braniti se sami.

Sud je u svojoj dosadašnjoj praksi u slučaju *Quaranta*<sup>99</sup> imao priliku razmotriti ovo specifično pitanje. Komisija je zaključila da je podnositelju zahtjeva branitelj na teret države trebao biti dodijeljen već u istrazi.<sup>100</sup> Sud je u

---

<sup>97</sup> V. članak 66. ZKP/08.

<sup>98</sup> Prema odredbi članka 65. stavka 1., okrivljenik može imati branitelja prije početka i tijekom cijelog kaznenog postupka.

<sup>99</sup> V. i noviju presudu u slučaju *Berliński v. Poland*, app. nos. 27715/95 and 30209/96, *Judgment of 20 June 2002*, § 77-78.

<sup>100</sup> *Quaranta* (supra, bilj. 83), § 28.

osnovi prihvatio stajalište Komisije te zaključio da je u okolnostima slučaja pojavljivanjem okrivljenika bez branitelja tijekom ispitivanja kod istražnog suca i kasnije na raspravi okrivljeniku uskraćena mogućnost da ogovarajuće predstavi svoj slučaj<sup>101</sup> te je time došlo do povrede članka 6. stavka 3. točke c) Konvencije.<sup>102</sup> Na temelju tog slučaja neki komentatori zaključuju da se pravo na besplatnu pravnu pomoć primjenjuje u svim stadijima postupka, pa tako i u prethodnom postupku,<sup>103</sup> dok su drugi puno oprezniji u svojim stajalištima.<sup>104</sup>

Situacija je u praksi Suda mnogo jasnija kada je riječ o pravu na branitelja po vlastitom izboru. Praksu Suda u tom području u posljednjih je nekoliko godina obilježio slučaj *Salduz* (v. *supra*, 2. 1. 1.). U tom je slučaju Sud jasno odredio da uhićeniku pripada pravo na branitelja već od prvog ispitivanja u policijskoj postaji te je uspostavio obvezu za državu da okrivljeniku omogući ostvarivanje prava na branitelja. Međutim, postavlja se pitanje je li to dovoljno za zaključak da je država dužna branitelja i platiti ako okrivljenik za to nema sredstava. Na prvi pogled se čini da se radi o dvjema različitim stvarima. Osigurati pravo na branitelja tako da se okrivljeniku omogući izbor branitelja i pomogne mu se u ostvarivanju tog prava ne znači još uvijek i obvezu države da tu pravnu pomoć plati ako okrivljenik za to nema sredstava. Komparativna analiza provedena nedavno među državama članicama Europske unije pokazala je da u nacionalnim pravnim sustavima država članica postoje velike razlike u određivanju trenutka od kojeg okrivljeniku pripada pravo na branitelja na teret države. Tako, primjerice, u Engleskoj i Walesu ne postoji razlika između trenutka u kojem okrivljeniku pripada pravo na branitelja i pravo na branitelja na teret države, odnosno okrivljenik ima pravo na branitelja na teret države već od prvog ispitivanja u policijskoj postaji. Međutim, u većini država pravo na besplatnu pravnu pomoć ne primjenjuje se prilikom prvog policijskog ispitivanja te je ograničeno na kasnije faze postupka.<sup>105</sup> Ipak, autori ovoga rada zastupaju mišljenje da ostvarivanje prava na branitelja već od najranijih faza postupka ne bi trebalo zavisiti od imovinskog stanja okrivljenika, što znači da bi okrivljeniku koji nema sredstava platiti branitelja država trebala omogućiti postavljanje branitelja na teret proračunskih sredstava već prilikom prvog ispitivanja. U suprotnom, pravo na branitelja u stvarnosti može ostvariti samo onaj okrivljenik koji ima sredstava platiti branitelja, dok za siromašnog okrivljenika, nakon što je upozoren da ima pravo na branitelja, to pravo,

---

<sup>101</sup> *Ibid.*, § 36.

<sup>102</sup> *Ibid.*, § 38.

<sup>103</sup> Harris, O'Boyle & Warbrick, *op. cit.* bilj. 16, str. 313.

<sup>104</sup> Prema *Trechselovu* mišljenju, do sada u praksi Suda nije donesena presuda koja daje jasan odgovor na pitanje o trenutku u kojem za okrivljenika nastaje pravo na besplatnu pravnu pomoć sukladno Konvenciji. Prema njemu, to bi se pravo trebalo aktivirati čim se u postupku javi potreba za učinkovitom pravnom pomoći, *op. cit.* bilj. 2, str. 250-251.

<sup>105</sup> Ed Cape et al., *op. cit.* bilj. 80, str. 22-23.



zbog nedostatka financijskih sredstava, ostaje samo teoretsko i iluzorno, a ne praktično i učinkovito, kako zahtijeva Sud.<sup>106</sup>

#### 4. ZAKLJUČAK

Nakon analize judikature Europskog suda za ljudska prava koja se odnosi na pravo na branitelja i posebno analiza presuda u kojima je Republika Hrvatska osuđena za povredu tog prava iznosimo sljedeće zaključke:

- o judikaturi Europskog suda:

1. pravo na branitelja u kaznenom postupku temeljno je ljudsko pravo okrivljenika. Ono uključuje pravo okrivljenika da se brani uz pomoć branitelja po vlastitom izboru i da mu se postavi branitelj ako nema sredstava da ga plati. Pravo na branitelja nije ograničeno na određeni procesni stadij, već se primjenjuje u prethodnom postupku, na raspravi i u žalbenom postupku. U svakom od tih procesnih stadija primjenjuje se uvažavajući njihove osobitosti;

2. u prethodnom postupku, kada je riječ o osumnjičeniku kojem je oduzeta sloboda ili mu je na drugi način znatno ograničena sloboda postupanja, pravo na branitelja aktivira se već od tog trenutka. Istodobno se za državu aktivira obveza da osumnjičeniku omogući ostvarivanje prava na branitelja. Ograničenje prava na branitelja koje nije opravdano posebnim okolnostima slučaja potencijalna je povreda Konvencije. Ocjenu je li ograničenjem prava na branitelja došlo i do povrede prava na branitelja Sud donosi na temelju svih okolnosti slučaja analizirajući jesu li prava obrane tim ograničenjem nerazmjerno narušena;

3. kada je riječ o raspravi, okrivljenik ima pravo braniti se uz pomoć branitelja. Radi se o središnjem dijelu postupka i mogućnosti održavanja rasprave bez prisutnosti branitelja ograničene su na sasvim iznimne slučajeve;

4. način na koji branitelj obavlja funkciju obrane, bez obzira na to je li riječ o izabranom ili postavljenom branitelju, primarno je stvar odnosa između okrivljenika i branitelja. Iznimno, za državu nastaje obveza da se u taj odnos umiješa ako se upozori na lošu kvalitetu pružene pravne pomoći ili ona postane očigledna;

5. pravo na besplatnu pravnu pomoć temeljno je ljudsko pravo siromašnog okrivljenika. Primjena tog prava također nije ograničena na određeni procesni stadij;

---

<sup>106</sup> Prema *Krapcu*, prema *Salduz doktrini* okrivljeniku pravo na besplatnu pravnu pomoć nesumnjivo pripada i u prethodnom postupku, v. *Krapac, op. cit.* bilj. 3, str. 30.

- o hrvatskom pravu i praksi:

1. u praksi postoje problemi u načinu na koji uhićenik ostvaruje pravo na branitelja u policijskoj postaji. Mehanizam koji je predviđen kao pomoć okrivljeniku da ostvari to pravo – lista dežurnih odvjetnika – djeluje tako da ne jamči učinkovito ostvarivanje prava na branitelja i otvara prostor za propuste i zlouporabe. Pravni položaj osumnjičenika koji nisu uhićeni, a prisilno su dovedeni u policijsku postaju nije dovoljno precizno uređen i otvara mogućnost različitim tumačenjima i primjeni u praksi, što se negativno odražava na prava obrane takvih osumnjičenika;

2. odredbe ZKP/08 o održavanju rasprave bez prisutnosti branitelja u skraćenom postupku otvaraju prostor za flagrantna kršenja prava okrivljenika na branitelja u raspravi;

3. odredba ZKP/08 prema kojoj siromašni okrivljenik može ostvariti pravo na branitelja na teret proračuna tek nakon podizanja optužnice pravo na branitelja u najranijim fazama postupka čini ovisnim o financijskom stanju okrivljenika i time neopravdano ograničava pravo siromašnog okrivljenika na branitelja u prethodnom postupku.

## LITERATURA

### A) KNJIGE I ČLANCI

1. Ed Cape, Jacqueline Hodgson, Ties Prakken and Taru Spronken (eds.), *Suspects in Europe, Procedural Rights at the Investigative Stage of the Criminal Process in the European Union*, Intersentia, 2005.
2. Paul De Hert, *European Human Rights Law and the Regulation of European Criminal Law, Lessons Learned from the Salduz Saga*, New Journal of European criminal Law, br. 3/2010
3. Višnja Drenški Lasan, Jasna Novak, Laura Valković, *Pravni i praktični problemi dobre obrane okrivljenika*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/2009.
4. Zlata Đurđević, *Procesna prava obrane prema suokrivljeniku kao svjedoku optužbe*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/2009.
5. Zlata Đurđević (ur.), *Zbirka zakona iz kaznenog procesnog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011.
6. Harris, O'Boyle & Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2009.
7. Jacqueline S. Hodgson, *Prosecutorial Power: A Transnational Symposium: The French Prosecutor in Question*, Washington & Lee Law Review, 2011.
8. Jacqueline Hodgson, *The French garde à vue declared unconstitutional* (August 31, 2010), Warwick School of Law Research Paper Forthcoming. Dostupno na SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1669915>
9. Elizabeta Ivičević Karas, *Načelo jednakosti oružja kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 4-5/2007.
10. Elizabeta Ivičević Karas, *Okrivljenikovo pravo da ispituje svjedoke optužbe u stadiju istrage kao važan aspekt načela jednakosti oružja stranaka u kaznenom postupku (u povodu*

- presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu Kovač protiv Hrvatske*), Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/2007.
11. Željko Karas, *Sudska praksa o postupanju redarstvenih vlasti: obvezna obrana*, Policija i sigurnost, br. 2/2010.
  12. Davor Krapac, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Narodne novine, Zagreb, 2010.
  13. Davor Krapac, *Pravo na branitelja u kaznenom postupku kao standard nekih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima i slobodama*, Odvjetnik, br. 5-6/2010.
  14. Davor Krapac, *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupnog prava*, Narodne novine, Zagreb, 2008.
  15. Matko Pajčić, *Pravo okrivljenika na branitelja i na besplatnu pravnu pomoć*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 1/2010.
  16. Šime Pavlović, *Poznavanje i primjenjivost ustavnih i konvencijskih načela o pravičnom postupku kao condicio sine qua non dobre obrane*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br. 2/2009.
  17. J. R. Spencer, *Strasbourg and Defendant's Rights in Criminal Procedure*, The Cambridge Law Journal, Vol. 70, Issue 01, 2011.
  18. Dean Spielmann, *Article 6 ECHR in Criminal Proceedings, Recent Developments*, New Journal of European Criminal Law, br. 3/2010.
  19. Taru Spronken, Gert Vermuelen, Dorris de Vocht, Laurens van Puyenbroeck, *EU Procedural Rights in Criminal Proceedings*, European Commission, DG Justice & Home Affairs, 2009.
  20. Goran Tomašević, *Kazneno procesno pravo, Opći dio: Temeljni pojmovi*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2011.
  21. Stefan Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford University Press, 2006.
  22. Laura Valković, *Pravni položaj i obveze branitelja u svjetlu prava okrivljenika na učinkovitu obranu u kaznenom postupku*, doktorska disertacija obranjena na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2011., neobjavljeno
  23. Van de Laar, de Graff, *Salduz and Miranda: Is the US Supreme Court Pointing the Way?*, European Human Rights Law Review, br. 3/2011.

## **B) PRESUDE EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA**

1. *Berliński v. Poland*, app. nos. 27715/95 and 30209/96, Judgment of 20 June 2002
2. *Brennan v. the United Kingdom*, app. no. 39846/98, Judgment of 16 October 2001
3. *Dayanan v. Turkey*, app. no. 7377/03, Judgment of 13 October 2009
4. *Deweer v. Belgium*, app. no. 6903/75, Judgment of 27 February 1980
5. *Eraslan and others v. Turkey*, app. no. 59653/00, Judgment of 6 October 2009
6. *Gök and Güler v. Turkey*, app. no. 74307/01, Judgment of 18 July 2009
7. *Hanževački v. Croatia*, app. no. 17182/07, Judgment of 16 April 2009
8. *Imbrioscia v. Switzerland*, app. no. 13972/88, Judgment of 24 November 1993
9. *Kamasinski v. Austria*, app. no. 9783/82, Judgment of 19 December 1989
10. *Mađer v. Croatia*, app. no. 56185/07, Judgment of 21 June 2011
11. *Mehmet Şerif Öner v. Turkey*, app. no. 50356/08, Judgment of 13 September 2011
12. *Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*, app. no. 42310/04, Judgment of 21 April 2011
13. *Pakelli v. Germany*, app. no. 8398/78, Judgment of 25 April 1983
14. *Panovits v. Cyprus*, app. no. 4268/04, Judgment of 11 December 2008
15. *Pischalnikov v. Russia*, app. no. 7025/04, Judgment of 24 September 2009

16. *Prežec v. Croatia*, app. no. 48185/07, Judgment of 15 October 2009
17. *Quaranta v. Switzerland*, app. no. 12744/87, Judgment of 24 May 1991
18. *Salduz v. Turkey*, app. no. 36391/02, Judgment of 26 April 2007
19. *Salduz v. Turkey*, app. no. 36391/02, Judgment of 27 November 2008
20. *Saman v. Turkey*, app. no. 35292/05, Judgment of 5 April 2001
21. *Samokhvalov v. Russia*, app. no. 3891/03, Judgment of 12 February 2009
22. *Sibgatullin v. Russia*, app. no. 32165/02, Judgment of 23 April 2009
23. *Šebalj v. Croatia*, app. no. 4429/09, Judgment of 28 June 2011
24. *Tsonyo Tsonev v. Bulgaria*, app. no. 2376/03, Judgment of 14 January 2010
25. *Twalib v. Greece*, app. no. 42/1997/826/1032, Judgment of 9 June 1998
26. *Aleksandr Zaichenko v. Russia*, app. no. 39660/02, Judgment of 18 February 2010

---

## Summary

### THE APPLICATION OF SELECTED ELEMENTS OF THE LAW ON FORMAL DEFENCE IN THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT FOR HUMAN RIGHTS IN THE CROATIAN CRIMINAL PROCEDURE

In a period of over two years (from April 2009 to June 2011), in four ECtHR judgments the Republic of Croatia was found responsible for violations of the right of defence in criminal proceedings guaranteed by Article 6.3.c) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. A large number of convictions for the violation of the same Convention right in such a short period demands an answer as to why these violations were committed, what their causes were and how to remove these causes in order to avoid further violations of the Convention. In seeking an answer, the authors analyse the recent case law of the ECtHR with regard to the right of defence, and in particular they analyse judgments where the violation of the right of defence by the Republic of Croatia has been identified. Various segments of the right of defence are investigated: the right of defence during preliminary questioning in the police station, the right of defence during trial, and the right of defence paid from budget funds. In each of these segments, the right of defence, as guaranteed by the Convention and the case law of the European Court, is compared with statutory regulations and the practical realisation of the right of defence in the Croatian criminal procedure. Deficiencies in the Croatian criminal law system are also identified and proposals are made to amend this system in order to avoid further violations of the right of defence as guaranteed by the Convention.